

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ**

ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

***« Η ΣΤΑΘΜΙΣΗ ΣΤΗΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ »***

ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΕΣ : Καθ. Ανδρέας Δημητρόπουλος

Επ. Καθηγ. Ζωή Παπαϊωάννου-Παπαθανασίου

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑ

A.M. 1340200300740

ΙΟΥΝΙΟΣ 2007

**Η
ΣΤΑΘΜΙΣΗ
ΣΤΗΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
1. <u>Εισαγωγή</u>	4
2. <u>Σύγκρουση συνταγματικών δικαιωμάτων</u>	5
3. <u>Η αρχή της αναλογικότητας</u>	7
α. <u>Το στοιχείο της καταλληλότητας</u>	8
β. <u>Το στοιχείο της αναγκαιότητας</u>	9
γ. <u>Το στοιχείο της αναλογικότητας</u>	10
4. <u>Στάθμιση συμφερόντων</u>	11
5. <u>Η αρχή της πρακτικής εναρμόνισης</u>	14
6. <u>Η θεωρία του Γερμανικού Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου</u>	15
α. <u>Υπόθεση Lüth</u>	16
β. <u>Υπόθεση Blinkfüer</u>	17
7. <u>Νομολογία</u>	19
8. <u>Συμπέρασμα</u>	74
9. <u>Περίληψη – Summary</u>	75
10. <u>Βασικοί όροι – Λήμματα</u>	76
11. <u>Πίνακας αποφάσεων</u>	77
12. <u>Βιβλιογραφία</u>	78
13. <u>Ηλεκτρονική βιβλιογραφία</u>	80

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κάθε οργανωμένη και ανεπτυγμένη κοινωνία θεσπίζει σύνολο κανόνων, οι οποίοι αποκαλούνται δίκαιο και καθορίζουν τόσο τις σχέσεις των πολιτών με το κράτος όσο και τις σχέσεις των πολιτών μεταξύ τους.¹

Το σύνολο των κανόνων αυτών αποτυπώνεται σε ένα γραπτό κείμενο², το σύνταγμα, που αποτελεί τον καταστατικό χάρτη του κράτους και ορίζει μεταξύ άλλων τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των πολιτών.

Όλα τα ελληνικά συνταγματικά κείμενα, από το προσωρινό συνταγμα της Επιδαύρου έως σήμερα κατοχυρώνουν τα ατομικά δικαιώματα, κατοχύρωση που σε αρκετά σημεία ήταν πρωτότυπη για την εποχή της. Η ενίσχυση μάλιστα των ατομικών δικαιωμάτων αποτελεί ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά του ισχύοντος συνταγματος του 1975³ ενώ μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο εμφανίστηκαν και οι πρώτες κινήσεις για διεθνή κατοχύρωση των θεμελιωδών δικαιωμάτων⁴.

Τα ατομικά δικαιώματα αφορούν διάφορες περιοχές της ανθρώπινης ζωής, οι οποίες εν μέρει αλληλοκαλύπτονται⁵ έτσι ώστε το ίδιο περιστατικό να μπορεί να υπαχθεί σε κανόνες δικαίου που κατοχυρώνουν διάφορα ατομικά δικαιώματα⁶.

---

¹ Μαυρίας Κώστας : *Συνταγματικό Δίκαιο*, σελ. 29

² Δημητρόπουλος Ανδρέας : *Γενική Συνταγματική Θεωρία* σελ. 42

³ Δαγτόγλου Π. Δ.: *Συνταγματικό Δίκαιο* σελ. 21

⁴ Δημητρόπουλος Ανδρέας : *Συνταγματικά δικαιώματα, του ιδίου: Η συνταγματική προστασία του ανθρώπου από την ιδιωτική εξουσία.*

⁵ Χρυσόγονος Κώστας : *Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα* σελ. 99

⁶ Δαγτόγλου Π. Δ.: *Συνταγματικό Δίκαιο* σελ. 106

ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Σύγκρουση δικαιωμάτων υπό νομική έννοια είναι η ταυτόχρονη αναγνώριση και νόμιμη άσκηση των δικαιωμάτων περισσοτέρων φορέων κατά τρόπο τέτοιο που η νόμιμη άσκηση του δικαιώματος του ενός περιορίζει την επίσης νόμιμη άσκηση του δικαιώματος του άλλου. Χαρακτηριστικό της νομικής σύγκρουσης είναι η νόμιμη άσκηση των δικαιωμάτων από όλους τους φορείς. Ωστόσο παρότι η άσκηση όλων των δικαιωμάτων από όλους τους φορείς είναι νόμιμη, εντούτοις θίγεται κάποιο θεμελιώδες δικαίωμα.⁷

Πραγματική σύγκρουση δικαιωμάτων είναι η αποδοκιμαζόμενη από το δίκαιο παραβίαση του δικαιώματος του άλλου. Κατά την πραγματική σύγκρουση ο ένας από τους φορείς, ο επιτιθέμενος, ενεργοποιείται πέρα από το επιτρεπόμενο δικαιοκώ πλαίσιο, ενεργεί δηλαδή χωρίς δικαίωμα. Η άσκηση συνεπώς του δικαιώματος του δεν είναι νόμιμη.

Στην σύγχρονη έννομη τάξη, η ανθρωπιστική αρχή και τα θεμελιώδη δικαιώματα που την εξειδικεύουν αφενός οριοθετούν το δικαίωμα ενός συγκεκριμένου φορέα και αφετέρου οριοθετούν τα δικαιώματα των άλλων φορέων⁸.

---

⁷ Δημητρόπουλος Ανδρέας: *Συνταγματικά δικαιώματα* σελ. 238

⁸ Δημητρόπουλος Ανδρέας: *Η συνταγματική προστασία του ανθρώπου από την ιδιωτική εξουσία*, σελ. 116, του ίδιου: *Συνταγματικά δικαιώματα*.

Η νόμιμη άσκηση των δικαιωμάτων δεν οδηγεί στην σύγκρουση. Στην πραγματικότητα ο ένας από τους δύο φορείς έχει θίξει τα δικαιώματα του άλλου. Εφόσον προσβάλλεται θεμελιώδες δικαίωμα δεν πρόκειται για σύγκρουση δικαιωμάτων αλλά για προσβολή δικαιώματος.

Σύγκρουση δικαιωμάτων είναι η ταυτόχρονη ύπαρξη και νόμιμη άσκηση δύο ή περισσότερων δικαιωμάτων, τα οποία επειδή ακριβώς αναγνωρίζονται από δίκαιο και ασκούνται κατά νόμιμο τρόπο, εμφανίζονται ότι συγκρούονται.⁹

Το δίκαιο δεν είναι δυνατόν να επιτρέπει και να απαγορεύει ταυτόχρονα την ίδια συμπεριφορά. Η έννομη τάξη ρυθμίζει τα δικαιώματα όχι σαν αλληλοσυγκρουόμενα αλλά σαν αρμονικά ασκούμενα δικαιώματα. Οι όποιες διαφορές προκύπτουν ανέμεσα στους φορείς των θεμελιωδών δικαιωμάτων οφείλονται στις πραγματικές συγκρούσεις ανάμεσα στα άτομα και σκοπός του δικαίου είναι η άρση αυτών των συγκρούσεων.

Συνεπώς δεν υπάρχουν συγκρούσεις θεμελιωδών δικαιωμάτων αλλά συγκρούσεις μεταξύ των φορέων τους, γεγονός που σημαίνει ότι κάποιος από τους φορείς υπερβαίνει τα όρια άσκησης του δικαιώματός του, αποκλείοντας εν όλω ή εν μέρει τη σύγχρονη άσκηση θεμελιωδών δικαιωμάτων άλλου προσώπου¹⁰, ενεργεί δηλαδή χωρίς δικαίωμα και οδηγείται έτσι στην παραβίαση των δικαιωμάτων του άλλου.

Από τη σύγκρουση θεμελιωδών δικαιωμάτων διαφόρων προσώπων πρέπει να διακρίνουμε την συρροή, τη σύγκρουση δηλαδή θεμελιωδών δικαιωμάτων του ίδιου προσώπου, που συντρέχει όταν η συμπεριφορά ενός προσώπου καλύπτεται από το περιεχόμενο περισσότερων θεμελιωδών δικαιωμάτων όταν δηλαδή η ενέργεια του φορέα του

---

⁹ Δημητρόπουλος Ανδρέας: *Η συνταγματική προστασία του ανθρώπου από την ιδιωτική εξουσία*, σελ. 116 επ., του ίδιου: *Συνταγματικά δικαιώματα*.

¹⁰ Ράϊκος Αθανάσιος: *Συνταγματικό Δίκαιο*, σελ. 232

θεμελιώδους δικαιώματος εμπίπτει στο πεδίο προστασίας περισσοτέρων θεμελιώδων δικαιωμάτων¹¹.

Τα δικαστήρια οφείλουν να αίρουν τις συγκρούσεις των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η υποχρέωση αυτή συνάγεται από την διάταξη του άρθρου 25 § 1 του συντάγματος, σύμφωνα με την οποία εξασφαλίζεται η ακώλυτη άσκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η άρση των συγκρούσεων μπορεί να γίνει μόνο με την στάθμιση συμφερόντων σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση. Τα δικαστήρια έχουν διακριτική ευχέρεια σχετικά με την πρόκριση του δικαιώματος που θα επικρατήσει στην κρινόμενη απόφαση, πρόκριση που γίνεται με αντικειμενικά κριτήρια. Αποκλείεται δηλαδή οποιαδήποτε ιεράρχηση θεμελιωδών δικαιωμάτων γιατί το σύνταγμα δεν καθιερώνει καμμία τέτοια ιεράρχηση. Όλα τα θεμελιώδη δικαιώματα είναι κατ' αρχήν ισότιμα¹².

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ

Η αρχή της αναλογικότητας έχει συνταγματική ισχύ¹³. Από το άρθρο 5 παρ. 1 του συντάγματος συνάγεται ότι οι περιορισμοί της ελευθερίας ανάπτυξης της προσωπικότητας δεν μπορούν να ξεπερνούν το αναγκαίο μέτρο για την προστασία του συντάγματος, των χρηστών ηθών και των δικαιωμάτων των άλλων. Επίσης η κρατική εγγύηση των

---

¹¹ Ράϊκος Αθανάσιος: *Συνταγματικό Δικαιο*, Δημητρόπουλος Ανδρέας: *Συνταγματικά δικαιώματα*

¹² Ράϊκος Αθανάσιος: *Συνταγματικό Δικαιο*, σελ. 234,

¹³ Σκουρή Βασίλειος: *Η συνταγματική αρχή της αναλογικότητας και οι νομοθετικοί περιορισμοί της επαγγελματικής ελευθερίας*.

δικαιωμάτων του ανθρώπου στο άρθρο 25 παρ 1 του συντάγματος και η υποχρέωση των κρατικών οργάνων να διασφαλίζουν την ακώλυτη άσκησή τους φανερώνει ότι το Σύνταγμα δεν επιτρέπει δυσανάλογες προσβολές των δικαιωμάτων των άλλων¹⁴. Ο νομοθέτης έχει υιοθετήσει την αρχή της αναλογικότητας ως όριο του περιορισμού¹⁵ των ατομικών δικαιωμάτων. Όπως δεν επιτρέπεται η καταχρηστική άσκηση των ατομικών δικαιωμάτων έτσι δεν επιτρέπεται και η καταχρηστική επιβολή των περιορισμών τους.

Η αρχή της αναλογικότητας υπο ευρεία έννοια¹⁶ περιλαμβάνει τα στοιχεία της καταλληλότητας, της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας υπό στενή έννοια. Πρόκειται για μια συνταγματική αρχή που δεσμεύει και το νομοθέτη.

α. Το στοιχείο της καταλληλότητας

Ο περιορισμός ενός ατομικού δικαιώματος, για να επιτευχθεί ένας συνταγματικός σκοπός, θεωρείται νόμιμος όταν είναι κατάλληλος να επιφέρει τον επιδιωκόμενο σκοπό, το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα¹⁷. Ο περιορισμός κρίνεται κατάλληλος και κατά συνέπεια συνταγματικός ακόμη και όταν με αυτόν επιτυγχάνεται έστω και εν μέρει η

---

¹⁴ Δαγτόγλου Π. Δ: *Συνταγματικό Δίκαιο*.

¹⁵ Για τα όρια και τους περιορισμούς των δικαιωμάτων βλ. Βέγλερης Φαίδων: *Οι περιορισμοί των δικαιωμάτων του ανθρώπου, του ιδίου: Τα δικαιώματα του ανθρώπου και οι περιορισμοί τους*, Καραγαννοπούλου – Λελούδα Ιωάννα: *Σύγχρονη μορφή των ορίων των ατομικών ελευθεριών*.

¹⁶ Γέροντας Απόστολος: *Η αρχή της αναλογικότητας στο γερμανικό δημόσιο δίκαιο*, Ράϊκος Αθανάσιος: *Συνταγματικό Δίκαιο*, Δαγτόγλου Π. Δ: *Συνταγματικό Δίκαιο*, Δημητράτος Νικόλαος: *Αρχή της αναλογικότητας και επιβολή ποινικών κυρώσεων στην ελληνική έννομη τάξη*, σελ. 43 επ., Παπαϊωάννου Ζωή: *Η αρχή της αναλογικότητας κατά την άσκηση της αστυνομικής εξουσίας*.

¹⁷ Γέροντας Απόστολος: *Η αρχή της αναλογικότητας στο γερμανικό δημόσιο δίκαιο*, Δημητρόπουλος Ανδρέας: *Συνταγματικά δικαιώματα*, Δαλακούρας Θεοχάρης: *Αρχή της αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού*.

πραγματοποίηση του σκοπού. Αν ο περιορισμός κριθεί αρχικά κατάλληλος για την επίτευξη του σκοπού αλλά ο σκοπός τελικά δεν επιτευχθεί, τότε ο περιορισμός δεν θεωρείται αντισυνταγματικός¹⁸. Ο περιορισμός είναι αντισυνταγματικός αποκλειστικά και μόνο στην περίπτωση που εκ των προτέρων δεν αποτελεί το κατάλληλο μέτρο για να επιτευχθεί ο επιδιωκόμενος σκοπός.

β. Το στοιχείο της αναγκαιότητας

Η αρχή αναγκαιότητας¹⁹ χαρακτηρίζεται από την αναζήτηση εναλλακτικών πρόσφορων λύσεων με την συσχέτιση των οποίων θα αναδειχθεί η μόνη αναγκαία λύση προς υλοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού. Ο έλεγχος αναγκαιότητας έχει συγκεκριμένο σκοπό και αποβλέπει στην αποτροπή θέσπισης ή επιβολής μη αναγκαίων περιορισμών των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Ο περιορισμός ενός ατομικού δικαιώματος είναι αναγκαίος για την επίτευξη του προσδοκώμενου σκοπού όταν δεν υπάρχει ένα άλλο εξίσου αποτελεσματικό μέτρο, το οποίο δεν περιορίζει ή περιορίζει ελάχιστα την άσκηση του ατομικού δικαιώματος. Ένα μέτρο κρίνεται ο ίδιο αποτελεσματικό όταν μπορεί με την ίδια ένταση να πετύχει τον επιδιωκόμενο σκοπό. Το πότε ένα μέτρο είναι εξίσου αποτελεσματικό κρίνεται κατά περίπτωση. Μόνο όταν προκύπτει ότι τα μειονεκτήματα του εφαρμοζόμενου μέτρου υπερσχύουν εκείνων, που επιφέρει ένα άλλο

---

¹⁸ Γέροντας Απόστολος: *Η αρχή της αναλογικότητας στο γερμανικό δημόσιο δίκαιο*, Δαλακούρας Θεοχάρης: *Αρχή της αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού*.

¹⁹ Δαλακούρας Θεοχάρης: *Αρχή της αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού* σελ 99

μέτρο, κρίνεται το εφαρμοζόμενο μέτρο μή αναγκαίο²⁰. Ο περιορισμός πρέπει να είναι ικανός να αποτρέψει τον κίνδυνο. Δεν απαιτείται να τον αποτρέπει τελείως. Αρκεί δηλαδή και η εν μέρει αποφυγή του.

γ. Το στοιχείο της αναλογικότητας

Η αρχή της αναλογικότητας υπό στενή έννοια²¹ επιτάσσει ότι μεταξύ του περιορισμού του ατομικού δικαιώματος και του σκοπού πρέπει να υφίσταται μια εύλογη σχέση²². Ο σκοπός δεν πρέπει να είναι δυσανάλογος με την προσβολή των ατομικών συνταγματικών εγγυήσεων. Πρέπει να γίνει μια στάθμιση του σκοπού και της επίδρασης που έχει ο περιορισμός στην περιοχή των ατομικών ελευθεριών. Όσο εντονότερη είναι η προσβολή τόσο σπουδαιότερος πρέπει να είναι ο σκοπός που επιδιώκεται. Κατευθυντήρια γραμμή για την στάθμιση είναι οι αποφάσεις του συντάγματος.

Η ζημία που προέρχεται από την επέμβαση δεν επιτρέπεται να βρίσκεται σε δυσαναλογία με τη ζημία που επιχειρείται με την επέμβαση να αποτραπεί. Σκοπός της επέμβασης είναι η προώθηση του γενικού συμφέροντος, συνεπώς πρέπει να γίνει μια αντιπαράθεση της ωφέλειας της επέμβασης για το κράτος και της ζημίας για τον πολίτη. Στην στάθμιση αυτή πρέπει να συνυπολογισθεί εκτός από την άμεση ωφέλεια του κράτους και την άμεση ζημία του πολίτη και η ζημία που υφίσταται το κράτος σε κάποιον άλλο τομέα καθώς και η συνδεδεμένη με την επέμβαση ωφέλεια για τον συγκεκριμένο πολίτη.

---

²⁰ Γέροντας Απόστολος: *Η αρχή της αναλογικότητας στο γερμανικό δημόσιο δίκαιο*, Δαλακούρας Θεοχάρης: *Αρχή της αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού*, Δημητρόπουλος Ανδρέας: *Συνταγματικά δικαιώματα*.

²¹ Γέροντας Απόστολος: *Η αρχή της αναλογικότητας στο γερμανικό δημόσιο δίκαιο*.

²² βλ. και Δημητρόπουλος Ανδρέας: *Συνταγματικά δικαιώματα*.

Συνεπώς τα περιοριστικά μέτρα πρέπει να ερμηνεύονται με τέτοιο τρόπο ώστε να λαμβάνεται συγχρόνως υπόψη η σημασία της συνταγματικής εγγύησης τόσο για τον πολίτη όσο και για το κράτος δικαίου.

ΣΤΑΘΜΙΣΗ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΩΝ

Η εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας²³ προϋποθέτει μια σωστή συγκεκριμενοποίηση και διαβάθμιση των συμφερόντων και των αγαθών, που πρέπει να υποβληθούν σε μια στάθμιση. Μόνο με αυτόν τον τρόπο μπορεί να ληφθεί υπόψη το εγγυητικό περιεχόμενο των ατομικών δικαιωμάτων. Η διαδικασία της στάθμισης θεωρείται περιττή μόνο όταν ο περιορισμός του ατομικού δικαιώματος αναμφισβήτητα είναι επιτρεπτός. Προτού εφαρμοσθεί η αρχή της αναλογικότητας υπό ευρεία έννοια, πρέπει να εξετασθεί ποια συνταγματική εγγύηση διακυβεύεται, διότι μόνο η εξακρίβωση του ειδικού περιεχομένου μιας εγγύησης μπορεί να προσφέρει κριτήρια για το είδος και την βαρύτητα των συμφερόντων, που επιδιώκει ο νομοθέτης. Μόνο όταν οι ατομικές εγγυήσεις της ελευθερίας δεν προσφέρουν κριτήρια για την διαβάθμιση δημοσίων συμφερόντων, θα ήταν περιττή μια διαδικασία συγκεκριμενοποίησης και στάθμισης των αγαθών.

Οι συνταγματικές εγγυήσεις της ελευθερίας δεν έχουν το νόημα να προστατεύσουν ατομικά συμφέροντα, διότι κάτι τέτοιο θα μπορούσε να επιτευχθεί εξίσου καλά με την κατοχύρωση ενός γενικού δικαιώματος ελευθερίας. Η δημιουργία ειδικών συνταγματικών εγγυήσεων έχει σαν

---

²³ Γέροντας Απόστολος: *Η αρχή της αναλογικότητας στο γερμανικό δημόσιο δίκαιο.*

σκοπό να διακηρύξει θεμελιώδη ατομικά συμφέροντα σαν πολύτιμα, να τα περιβάλλει με μια απόλυτη προστασία, να αναγνωρίσει την θεμελιώδη σημασία τους και να εγγυηθεί συνταγματικά τις δυνατότητες της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας του πολίτη. Αυτή η συνταγματική προστασία δεν επιτυγχάνεται μόνο με τις επιφυλάξεις του περιορισμού των ατομικών ελευθεριών. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι οι περιορισμοί δεν ασκούν καμμία απολύτως επίδραση στα ατομικά δικαιώματα.

Όταν ο νομοθέτης κάνει χρήση της συνταγματικής εξουσιοδότησης του περιορισμού των ατομικών ελευθεριών, πρέπει να λαμβάνει υπόψη το ειδικό περιεχόμενο και την ειδική σημασία της εκάστοτε συνταγματικής εγγύησης. Το σύνταγμα έχει ήδη αξιολογήσει αυτές τις εγγυήσεις ελευθερίας του ατόμου και σε κάθε περίπτωση επέμβασης πρέπει να δοθεί έμφαση σε αυτή την αξιολόγηση, πρέπει δηλαδή αυτή να πιστοποιείται και να διακηρύσσεται συνεχώς.

Κάθε περιορισμός πρέπει να ενεργείται πάντα κάτω από το πρίσμα της σημασίας της ατομικής ελευθερίας. Για αυτό το λόγο πρέπει να προσδιορισθεί το ουσιαστικό περιεχόμενο της ελευθερίας, ώστε να επιτευχθεί από το σύνταγμα η απαιτούμενη αποτελεσματική προστασία.

Το ειδικό περιεχόμενο μιας θεμελιώδους ελευθερίας, που έχει ανάγκη προστασίας, εκφράζεται στη λειτουργία του ατομικού δικαιώματος. Αυτή η λειτουργία περιέχει τους σκοπούς, τους οποίους το σύνταγμα συνδέει με την δημιουργία των θεμελιωδών εγγυήσεων. Η περιοχή της εγγύησης πρέπει να καθορισθεί με βάση την λειτουργία και την αποστολή του ατομικού δικαιώματος.

Μέσα στην περιοχή της εγγύησης ενός ατομικού δικαιώματος υπάρχουν διαφορετικές ζώνες προστασίας με αποτέλεσμα ο πυρήνας μιας ατομικής ελευθερίας να μην είναι δυνατόν σε καμμία περίπτωση να προσβληθεί.

Η διαδικασία της στάθμισης των αγαθών και συμφερόντων δεν έχει όμως σαν σκοπό να δημιουργήσει μια αφηρημένη ιεραρχική τάξη αξιών²⁴. Αρκεί μόνο η διαπίστωση της σχετικής βαρύτητας των αντιμαχόμενων συμφερόντων για την πραγματοποίηση της στάθμισης.

Οι συγκρούσεις μεταξύ των ατομικών ελευθεριών και των δημοσίων συμφερόντων δεν μπορούν να λυθούν με μια ιεραρχική κλίμακα αξιών, αλλά με βάση την βαρύτητα των συμφερόντων, χωρίς να παραβλεφθεί η επίδραση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας στις ατομικές ελευθερίες. Κατά την διαδικασία της στάθμισης των συμφερόντων ο δικαστής δεν προσανατολίζεται μόνο στην βαρύτητα και την αξία της ατομικής ελευθερίας, αλλά σημαντικό ρόλο παίζει και η έκταση της προσβολής του ατομικού δικαιώματος και του δημόσιου συμφέροντος. Ο φορέας ενός ατομικού δικαιώματος πρέπει να ανεχθεί περιορισμούς της ατομικής του ελευθερίας.

Οδηγούμαστε έτσι στο συμπέρασμα ότι αρχικά πρέπει να πραγματοποιηθεί μια συγκεκριμενοποίηση και διαβάθμιση των αγαθών και των συμφερόντων για να εφαρμοσθεί επιτυχώς η αρχή της αναλογικότητας υπο ευρεία έννοια και στη συνέχεια να εξακριβωθεί η έκταση προσβολής του ατομικού δικαιώματος και του δημόσιου συμφέροντος.

---

²⁴ Γέροντας Απόστολος: *Η αρχή της αναλογικότητας στο γερμανικό δημόσιο δίκαιο*, Μάνεσης Αριστόβουλος: *Συνταγματικά δικαιώματα*, σελ 65

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ ΕΝΑΡΜΟΝΙΣΗΣ

Η αρχή της πρακτικής εναρμόνισης²⁵ απορρρεί από την αρχή της ενότητας του συντάγματος και επιβάλλει την αναζήτηση της αποτελεσματικότερης προστασίας των συνταγματικών δικαιωμάτων, ώστε να μην θυσιάζεται κανένα για χάρη του άλλου. Θέμα υπερίσχυσης ενός δικαιώματος σε βάρος άλλου τίθεται μόνο στην περίπτωση εναρμόνισής τους. Σε περίπτωση σύγκρουσης συνταγματικά προστατευομένων εννόμων συμφερόντων το δικαστήριο οφείλει να μην προβαίνει βιαστικά στην στάθμισή τους, επιλέγοντας το ένα συμφέρον σε βάρος του άλλου αλλά να επιδιώκει την πρακτική αρμονία τους.²⁶ Οφείλει δηλαδή το δικαστήριο να άρει τη συγκεκριμένη σύγκρουση θεμελιωδών δικαιωμάτων κατά τέτοιο τρόπο ώστε να πετύχει τη μεγαλύτερη δυνατή άσκηση όλων των συγκρουόμενων δικαιωμάτων με τον ανάλογο περιορισμό τους. Μόνο στην περίπτωση αδυναμίας της πρακτικής αρμονίας μπορεί το δικαστήριο να δώσει μετά από στάθμιση συμφερόντων το προβάδισμα σε ένα δικαίωμα σε βάρος του άλλου.²⁷

---

²⁵ Δ α λ α κ ο ύ ρ α ς Θ ε ο χ ά ρ η ς : *Αρχή της αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού* σελ. 134

²⁶ Δ α λ α κ ο ύ ρ α ς Θ ε ο χ ά ρ η ς : *Αρχή της αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού*, Χ ρ υ σ ο γ ό ν ο ς Κ ώ σ τ α ς : *Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα*, Ρ ά ι κ ο ς Α θ α ν ά σ ι ο ς : *Συνταγματικό Δικαιο*.

²⁷ Ρ ά ι κ ο ς Α θ α ν ά σ ι ο ς : *Συνταγματικό Δικαιο*.

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΚΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

Το Γερμανικό Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο (ΓΟΣΔ)²⁸ προχώρησε από τις αρχές ήδη της λειτουργίας του στην διαμόρφωση μιας συνταγματικής θεωρίας που ανταποκρίνεται στις σύγχρονες συνθήκες. Σύμφωνα με την γενική θέση του ΓΟΣΔ τα θεμελιώδη δικαιώματα είναι αντικειμενικοί κανόνες δικαίου και επομένως εφαρμόζονται και στην περιοχή του ιδιωτικού δικαίου.

Αποφασιστική σημασία έχει η νομολογία του δικαστηρίου, που αναφέρεται στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια και την προστασία της. Στην ομοσπονδιακή δημοκρατία της Γερμανίας η ανθρώπινη αξιοπρέπεια είναι η υψηλότερη δικαιοσύνη αξία. Όσον αφορά τις σχέσεις ατόμου - κοινωνίας το σύνταγμα έχει αποφασίσει για την κοινωνική δέσμευση του προσώπου χωρίς να επιτρέπει την παραβίαση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.

Κατα το ΓΟΣΔ προκείμενες υποχρεώσεις για το άτομο και το σύνολο. Το άτομο δέχεται τον περιορισμό της ελευθερίας ενέργειάς του υπο την προϋπόθεση ότι δεν παραβιάζεται η ανθρώπινη αξιοπρέπεια και η προσωπικότητά του. Το σύνταγμα κατοχυρώνει την ελευθερία ενέργειας του ατόμου και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του εφόσον δεν παραβιάζονται τα δικαιώματα των άλλων και η συνταγματική τάξη. Η ελευθερία του ατόμου δεν είναι απεριόριστη και

---

²⁸ Δημητρόπουλος Ανδρέας: *Η συνταγματική προστασία του ανθρώπου από την ιδιωτική εξουσία.*

το κράτος υποχρεούται να την προστατεύει. Βασική θέση του δικαστηρίου είναι η ενότητα της έννομης τάξης με επικεφαλής το σύνταγμα και τα θεμελιώδη δικαιώματα.

Δύο χαρακτηριστικές υποθέσεις ²⁹ του Γερμανικού Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου είναι οι ακόλουθες:

α. Υπόθεση Lüth

Ο πιο γνωστός από τους σκηνοθέτες του γερμανικού ναζιστικού καθεστώτος Veit Harlan συνεχίζει και μετά το τέλος του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου την κινηματογραφική του δραστηριότητα. Ο διευθυντής της υπηρεσίας τύπου του Αμβούργου Lüth, στην προσπάθεια του να εμποδίσει μια νέα είσοδο του Harlan στο γερμανικό κινηματογράφο τον κατηγορεί με ομιλία του προς τους εμπόρους και παραγωγούς κινηματογραφικών ταινιών, σαν οπαδό του εθνικοσοσιαλισμού και παρακινεί το ακροατήριο του να μπούκοτάρει την ταινία του Harlan. Το ίδιο κάνει και με επιστολή του προς τις εφημερίδες. Κατά του Lüth εγείρεται αγωγή, με την οποία απιδιώκεται η καταδίκη του σε παράλειψη από τέτοιου είδους ενέργειες. Η αγωγή γίνεται δεκτή με την αιτιολογία, ότι η συμπεριφορά του Lüth, σαν επέμβαση στην σφαίρα της επαγγελματικής δραστηριότητας του Harlan αντίκειται στα χρηστά ήθη.

Κατά της απόφασεως αυτής γείρει ο Lüth συνταγματική προσφυγή, η οποία και γίνεται εκτή από το γερμανικό ομοσπονδιακό δικαστήριο. Η προσφυγή βασιζόταν στο άρθρο 5 του γερμανικού συντάγματος, το οποίο

---

²⁹ Δημητρόπουλος Ανδρέας: *Η συνταγματική προστασία του ανθρώπου από την ιδιωτική εξουσία.*

κατοχυρώνει την ελευθερία σκέψεως και εκφράσεως της γνώμης. Κατα το συνταγματικό δικαστήριο η ελευθερία εκφράσεως, αποτελεί απαραίτητο στοιχείο της δημοκρατίας, αποτελεί την βάση κάθε ελευθερίας. Δεν έκρινε επομένως ορθά το κοινό δικαστήριο, ότι οι ενέργειες του Lüth είναι αντίθετες στα χρηστά ήθη. Το άρθρο 5 του Θεμελιώδους Νόμου προστατεύει όχι μόνο την απλή έκφραση της γνώμης αλλά και την επιδιωκόμενη γενικότερη επίδραση. Στην προκειμένη περίπτωση δεν πρόκειται για απλή σύγκρουση οικονομικών επαγγελματικών συμφερόντων. Το ενδιαφέρον του προσφεύγοντος ήταν για τον γερμανικό κινηματογράφο. Τα οικονομικά συμφέροντα του Harlan πρέπει να υποχωρήσουν εφόσον πρόκειται για δημόσια συζήτηση πάνω σε θέματα γενικής σημασίας.

β. Υπόθεση Blinkfuer

Μετα τα γεγονότα του “τείχους του Βερολίνου”, τρεις εκδοτικές εταιρείες εφημερίδων του συγκροτήματος Springer στο Αμβούργο, ανακοινώνουν με έγγραφο τους στους πωλητές εφημερίδων να μην πωλούν πλέον έτυπα, που δημοσιεύουν τα ραδιοφωνικά προγράμματα της Ανατολικής Γερμανίας και συμβάλλουν με αυτόν τον τρόπο στην “προπαγάνδα του Ulbricht”. Σε αντίθετη περίπτωση θα επανεξέταζαν το θέμα της συνέχισεως των επαγγελματικών τους σχέσεων.

Η εβδομαδιαία εφημερίδα Blinkfuer, συνεχίζει τη δημοσίευση των ραδιοφωνικών προγραμμάτων της Ανατολικής Γερμανίας και η κυκλοφορία της μειώνεται. Ο εκδότης της εφημερίδας εγείρει αγωγή για αποκατάσταση της ζημίας. Το BGH, απορρίπτει την αγωγή. Η υπόθεση στην αιτιολογία της προσανατολίζεται στην υπόθεση Lüth. Ο Springer με την ενέργεια αυτή επιδίωξε πολιτικούς και όχι ιδιοτελείς

επαγγελματικούς σκοπούς. Τα συγκρουόμενα συμφέροντα ήταν πολιτικού και όχι επαγγελματικού οικονομικού χαρακτήρα.

Μετά την απόρριψη της αγωγής του, ο εκδότης της Blinkfuer καταθέτει συνταγματική προσφυγή, η οποία και γίνεται δεκτή. Σύμφωνα με την αιτιολογία της αποφάσεως του BVerfG, που βασίζεται στο άρθρο 5 του Θεμελιώδους Νόμου, η έκκληση για οικονομικό αποκλεισμό επιτρέπεται μόνο σαν μέσο του πνευματικού αγώνα των γνωμών. Αλλά αποφασιστικό κριτήριο είναι το ότι πρέπει να περιορίζεται μόνο στην διακήρυξη των πεποιθήσεων και να μην επεκτείνεται στην χρησιμοποίηση μέσων, που στερούν από τον αντίπαλο την δυνατότητα να αποφασίζει ελεύθερα και χωρίς οικονομικές πιέσεις. Η οικονομική πίεση είναι παράνομη. Η ελευθερία των πνευματικών αντιθέσεων του πνευματικού αγώνα, είναι πρωταρχική προϋπόθεση της ελεύθερης λειτουργίας του πολιτεύματος καθόσον αυτή μόνο εγγυάται τη δημόσια συζήτηση πάνω σε θέματα γενικού ενδιαφέροντος και κρατικοπολιτικής σημασίας.

NΟΜΟΛΟΓΙΑ

Άρειος Πάγος 196/ 2007

ΘΕΜΑ: Αδίκημα τύπου. Προσβολή προσωπικότητας ανηλίκων που τελέστηκε με κοινοποίηση προβλήματος υγείας παιδιών κατα παράβαση της δημοσιογραφικής δεοντολογίας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Οι ανήλικοι τον Ιούνιο του 2000, σε ηλικία 3,5 και 2 ετών αντίστοιχα παρακολουθούσαν μαθήματα προσχολικής αγωγής. Στις αρχές Ιουλίου του 2000, διαπιστώθηκε ότι είκοσι τρία (23) παιδιά, ηλικίας 2 έως 5 ετών, που φιλοξενούνταν σε ιδιωτικό παιδικό σταθμό στη Θεσσαλονίκη, είχαν θετική Mantoux (λοίμωξη φυματίωσης) και ότι πηγή μόλυνσης αυτών ήταν ασκούμενη βρεφονηπιοκόμος που εργαζόταν στον εν λόγω παιδικό σταθμό. Οι ανήλικοι αυτοί, αλλά και τα άλλα παιδιά, με παρακολούθηση των γιατρών της πνευμονολογικής κλινικής του Νοσοκομείου "Γ. Παπανικολάου" άρχισαν την χημειοπροφύλαξη, η οποία διήρκεσε εννέα (9) μήνες. Κατά τη διάρκεια της θεραπείας αυτής, τα ανήλικα παιδιά του Σταθμού, δεν μετέδιδαν τη νόσο, διότι τα μικρά παιδιά με θετική Mantoux δεν μεταδίδουν τη νόσο της φυματίωσης, γεγονός για το οποίο οι γονείς των ανηλίκων είχαν ενημερωθεί από ειδικούς ιατρούς. Με αφορμή σχετικές καταγγελίες γονέων, πολλοί ιδιωτικοί τηλεοπτικοί σταθμοί ενέταξαν το θέμα αυτό στο κεντρικό δελτίο ειδήσεων τους. Έτσι στις 26 Ιουλίου 2000, ο τηλεοπτικός σταθμός, πανελλαδικής εμβελείας, με την επωνυμία MEGA CHANELL στο κεντρικό δελτίο ειδήσεών του, ενέταξε ρεπορτάζ δημοσιογράφου, με

θέμα "φυματίωση σε παιδικό σταθμό", στο οποίο ενσωματώθηκαν και προβλήθηκαν εικόνες πέντε παιδιών, μεταξύ των οποίων και των ανηλίκων, χωρίς επικάλυψη των προσώπων τους με τεχνικά μέσα (μωσαϊκό, κλπ) .

ΣΧΟΛΙΟ: Η προσωπικότητα του ατόμου ως το σύνολο των αξιών που απαρτίζουν την ουσία του ανθρώπου προστατεύεται συνταγματικά στο άρθρο 2 παρ. 1 Σ και 57, 59 ΑΚ.

Η εικόνα του ανθρώπου ανήκει όχι στο κοινό αλλά μόνο σε εκείνον που παριστάνει, και γι' αυτό η αποτύπωση από άλλον, με φωτογράφιση ή άλλον τρόπο, ή η προβολή αυτής δημοσίως, χωρίς τη συναίνεση του εικονιζόμενου, αποτελεί, καθαυτή, παράνομη προσβολή της προσωπικότητας και δεν απαιτείται να προσβάλλεται συγχρόνως και άλλο αγαθό της προσωπικότητάς του, όπως το απόρρητο της ιδιωτικής του ζωής, ή η υπόληψή του.

Προσβολή της προσωπικότητας δημιουργείται με οποιαδήποτε πράξη ή παράλειψη τρίτου με την οποία διαταράσσεται η κατάσταση που υπάρχει σε μια ή περισσότερες εκδηλώσεις της σωματικής, ψυχικής, πνευματικής και κοινωνικής ατομικότητας του βλαπτόμενου κατά τη στιγμή της προσβολής. Η προσβολή είναι παράνομη όταν η επέμβαση στην προσωπικότητα του άλλου δεν είναι επιτρεπτή από το δίκαιο ή γίνεται σε ενάσκηση δικαιώματος, το οποίο όμως είναι από άποψη έννομης τάξης μικρότερης σπουδαιότητας, είτε ασκείται καταχρηστικά. Ενόψει της σύγκρουσης των προστατευόμενων αγαθών προς τα προστατευόμενα αγαθά της προσωπικότητας των άλλων ή προς το συμφέρον της ολότητας, θα πρέπει να αξιολογούνται και να σταθμίζονται στη συγκεκριμένη περίπτωση τα συγκρινόμενα έννομα αγαθά και συμφέροντα για την διακρίβωση της ύπαρξης προσβολής του δικαιώματος επί της προσωπικότητας και ο παράνομος χαρακτήρας της.

Τα έννομα αγαθά που περικλείονται στο δικαίωμα της προσωπικότητας (η τιμή, η ιδιωτική ζωή, η εικόνα, η σφαίρα του απορρήτου κ.ά.) δεν αποτελούν αυτοτελή δικαιώματα αλλά επιμέρους εκδηλώσεις, εκφάνσεις ή πλευρές του ενιαίου δικαιώματος επί της ίδιας προσωπικότητας, έτσι ώστε η προσβολή οποιασδήποτε εκφάνσεως της προσωπικότητας να σημαίνει και προσβολή της συνολικής έννοιας προσωπικότητα.

Ειδικά καθ' όσον αφορά την προβολή της εικόνας ανηλίκου μέσω της τηλεόρασης, το άρθρο 8 παρ. 2 του ΠΔ 100/14/17.3.2000 "Εναρμόνιση της Ελληνικής ραδιοτηλεοπτικής νομοθεσίας στις διατάξεις της οδηγίας 97/336/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 30.6.97" [ΦΕΚ Α'98/17.3.2000] ορίζει ότι: "Η παρουσίαση ή η συμμετοχή ανήλικων μαρτύρων ή θυμάτων εγκληματικών ενεργειών ή δυστυχημάτων, καθώς και των ανήλικων που βρίσκονται σε δύσκολη κατάσταση, σε ειδησεογραφικές και άλλες ενημερωτικές εκπομπές των τηλεοπτικών σταθμών απαγορεύεται. Η παρουσίαση αυτή, επιτρέπεται κατ' εξαίρεση, εφόσον είναι αναγκαία για την ενημέρωση του κοινού και δεν προκαλεί πόνο ή βλάβη στην προσωπικότητα του ανηλίκου και μόνον ύστερα από γραπτή άδεια αυτού που ασκεί τη γονική μέριμνα ή την επιμέλεια. ....". Κατά την έννοια της άνω διάταξης σε "δύσκολη κατάσταση" βρίσκεται και ο ανήλικος που έχει προσβληθεί από σοβαρό νόσημα, έστω και αν αυτό δεν είναι εμφανές στην εικόνα του.

Ως εκ τούτου η λήψη της εικόνας των ανηλίκων και η παρουσίαση της, μέσω του τηλεοπτικού σταθμού, χωρίς τη συναίνεση των γονέων τους, αποτελεί παράνομη προσβολή της προσωπικότητας τους, χωρίς να απαιτείται και προσβολή άλλης έκφανσης αυτής. Και επειδή οι ανήλικοι αντιμετώπιζαν πρόβλημα υγείας, και συγκεκριμένα ήταν σε θεραπευτική αγωγή χημειοπροφύλαξης προκειμένου να αντιμετωπισθεί η έκθεση τους στη λοίμωξη της φυματίωσης, βρίσκονταν δηλαδή σε δύσκολη

κατάσταση, η παρουσίαση της εικόνας τους, παραβιάζει και το απόρρητο της ιδιωτικής τους ζωής.

Η προσβολή δε της προσωπικότητάς των ανηλίκων υπήρξε εξαιρετικά βαριά. Και αυτό γιατί ο πανελλήνιος εμβελείας σταθμός είχε μεγάλη τηλεθέαση και το συγκεκριμένο δελτίο ειδήσεων, με την προβληθείσα σ' αυτό εικόνα των ανηλίκων, παρακολούθησε μεγάλος αριθμός τηλεθεατών, μεταξύ των οποίων και το ευρύτερο συγγενικό και κοινωνικό περιβάλλον των εναγόντων, στους οποίους δημιουργήθηκε η εντύπωση της πιθανής προσβολής τους με τη λοίμωξη της φυματίωσης. Για το λόγο αυτό συγγενείς, γείτονες και φίλοι, που αγνοούσαν μέχρι τότε το πρόβλημα που αντιμετώπιζαν οι ανήλικοι ενάγοντες, ζήτησαν από τους γονείς τους την απομάκρυνση αυτών από τα παιδιά τους κατά το στάδιο της θεραπείας τους με χημειοπροφύλαξη, με αποτέλεσμα να επέλθει έτσι ο κοινωνικός αποκλεισμός των ανήλικων.

Η προβολή της εικόνας των εναγόντων έγινε από δικαιολογημένο ενδιαφέρον και συγκεκριμένα για να πληροφορηθεί το κοινό για τη μη τήρηση από την ιδιοκτήτρια του παιδικού σταθμού των όρων για την παρακολούθηση της υγείας του προσωπικού, αφού η βρεφονηπιοκόμος δεν διέθετε βιβλιάριο υγείας, δεδομένου ότι και η ιατρική επιστήμη επισημαίνει την ιδιαίτερη επιδημιολογική σημασία δασκάλων, οδηγών σχολικών λεωφορείων και εργαζομένων σε νηπιαγωγεία, λόγω της μεγάλης ευπάθειας των παιδιών και προκειμένου να τεθεί το ερώτημα της παρακολούθησης των συνθηκών υγείας στους παιδικούς σταθμούς από τις αρμόδιες αρχές.

Πράγματι, υπήρχε δικαιολογημένο ενδιαφέρον για την κάλυψη των παραπάνω ζητημάτων, όμως με την παρουσίαση της εικόνας των ανηλίκων, χωρίς την άδεια των γονέων τους, παραβιάστηκαν οι διατάξεις του άρθρου 8 παρ. 2 του π. δ. 100/2000, αφού οι ανήλικοι βρίσκονταν σε δύσκολη κατάσταση και η παρουσίασή τους αφενός προκαλούσε βλάβη

της προσωπικότητάς τους, αφετέρου δεν ήταν αναγκαία και πρόσφορη για την ικανοποίηση του σχετικού ενδιαφέροντος, ούτε και δικαιολογείται, διότι το ενδιαφέρον, που εσκοπείτο να ικανοποιηθεί, και το οποίο πλήρως ικανοποιούνταν και χωρίς την προβολή της εικόνας τους, δεν υπερτερούσε σε κάθε περίπτωση της επέμβασης στην προσωπικότητά τους.

Η προσβολή αυτή μπορούσε ευχερώς να αποφευχθεί με την κάλυψη της εικόνας των ανηλίκων με "μωσαϊκό" ή με την εμφάνιση του αρνητικού της φωτογραφίας. Το υγιές δημοσιογραφικό καθήκον δεν επέβαλε, για την πληρότητα του σχετικού θέματος, να προβληθεί ευκρινής εικόνα των ανηλίκων, ενέργεια που κατέτεινε αποκλειστικά στη δημιουργία τηλεθέασης. Αλλά και αν ακόμη οι ανήλικοι δεν αντιμετώπιζαν σχετικό πρόβλημα υγείας, οι γενικοί κανόνες της δημοσιογραφικής δεοντολογίας, επέβαλαν την προστασία της εικόνας τους. Η ελευθεροτυπία και η ελεύθερη δημοσιογραφία, ασκούμενες στα πλαίσια της συνταγματικά κατοχυρωμένης ελευθερίας του τύπου (άρθρο 14 του Συντάγματος) δεν επιτρέπεται να θίγουν την προσωπικότητα ανηλίκων ιδίως ατόμων που δεν απασχολούν το κοινωνικό σύνολο.

Άρειος Πάγος 435/ 2007

ΘΕΜΑ: Προσβολή προσωπικότητας ιατρού χειρουργού. Ευθύνη δημοσιογράφων. Όταν υπάρχει προφανής δυσαναλογία μεταξύ της κοινωνικής αποστολής του τύπου προς ενημέρωση της κοινής γνώμης με βάση πραγματικά γεγονότα, και της βλάβης που προκαλείται στην τιμή και την υπόληψη χειρουργού -ιατρού, τότε δεν αίρεται ο άδικος χαρακτήρας της συμπεριφοράς των συντακτών εφημερίδας, για

δημοσιεύματα με σαφώς απαξιωτικές κρίσεις για τον ενάγοντα, ως άτομο διακατεχόμενο από τάσεις περιφρονητικές της ανθρώπινης ζωής και ως ιατρό εκμεταλλεζόμενο, για τη δική του προβολή και ανάδειξη, την αγωνία και την ελπίδα για ζωή βαρύτατα ασθενών.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Το 1994, με την με αριθ. 53/15.12.1994 απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου του Γενικού Περιφερειακού Αντικαρκινικού Νοσοκομείου, κατόπιν καταγγελίας του επιμελητή του χειρουργικού τμήματος του νοσοκομείου, διετάχθη η διενέργεια Ένορκης Διοικητικής Εξέτασης σε βάρος ιατρού με ειδικότητα χειρουργού, καθηγητή της ιατρικής σχολής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και διευθυντή του Α΄ χειρουργικού τμήματος του νοσοκομείου για την διαπίστωση της τυχόν διάπραξης πειθαρχικών παραπτωμάτων, συνιστάμενων στη δυσλειτουργία σε διοικητικό επίπεδο της χειρουργικής κλινικής, στη διατάραξη των διαπροσωπικών σχέσεων των μελών αυτής και σε λανθασμένες ιατρικές πράξεις της χρονικής περιόδου 1989 – 1994, που αφορούσαν ασθενείς με καλοήθεις παθήσεις οι οποίοι θεωρήθηκαν καρκινοπαθείς και υποβλήθηκαν σε βαριές επεμβάσεις και μη απαραίτητες εξαιρέσεις οργάνων ή ασθενείς καρκινοπαθείς με εκτεταμένες μεταστάσεις οι οποίοι υποβλήθηκαν σε βαρύτατες εγχειρήσεις ή βαριές επεμβάσεις σε υπερήλικες με αποτέλεσμα το θάνατο ή αδόκιμες ή πειραματικές επεμβάσεις.

Η διενέργεια της ΕΔΕ ανατέθηκε στον Διευθυντή του νευροχειρουργικού τμήματος του Νοσοκομείου. Το πόρισμα της ΕΔΕ συμπερασματικά καταλήγει ότι ο ενάγων "ακολουθεί εξαιρετικά ριψοκίνδυνη - επικίνδυνη χειρουργική τακτική στην αντιμετώπιση των ασθενών του.

Αναφορικά με τον πειθαρχικό έλεγχο που ασκήθηκε κατά του ιατρού, αυτός απαλλάχθηκε με την του πειθαρχικού συμβουλίου του ΙΣΑ

(Ιατρικός Σύλλογος Αθηνών) για την κατηγορία της διενέργειας μη ενδεδειγμένων ιατρικών πράξεων, κηρύχθηκε δε κατά πλειοψηφία, ένοχος της κατηγορίας για την τυπική παράβαση της πλημμελούς τήρησης του βιβλίου χειρουργείου και τιμωρήθηκε με την ποινή της επίπληξης. Αναφορικά δε με το ποινικό σκέλος της αποδοθείσης στον ιατρό συμπεριφοράς, ασκήθηκαν εναντίον του ποινικές διώξεις για το έγκλημα της ανθρωποκτονίας από αμέλεια, κατηγορίες από τις οποίες απηλλάγη αμετακλήτως με τα 853/96, 16/97 απαλλακτικά βουλεύματα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Πειραιά και με την 2349/98 αθωωτική απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Πειραιά.

Ενώ είχε κινηθεί κατά του ενάγοντος η οικεία κατά τα ανωτέρω πειθαρχική και ποινική διαδικασία, από την διοίκηση του νοσοκομείου κρυφά και ανεπισήμως διοχετεύθηκε το σε βάρος του προαναφερόμενο πόρισμα της ΕΔΕ σε ημερήσια και με πανελλήνια κυκλοφορία εφημερίδα.

Με αφορμή λοιπόν το παραπάνω επιβαρυντικό πόρισμα, συντάχθηκαν δημοσιεύματα σε συγκεκριμένα φύλλα της εφημερίδας όπου μεταξύ άλλων ανεγράφησαν "ΠΟΡΙΣΜΑ - ΣΟΚ ΣΤΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ... - ΘΑΝΑΤΟ ΣΚΟΡΠΟΥΣΕ ΓΙΑΤΡΟΣ" και "έκανε πειραματικές επεμβάσεις σε ασθενείς - αφαιρούσε όργανα από μη καρκινοπαθείς", και "Τον θάνατο σκορπούσε γιατρός στη χειρουργική Κλινική Νοσοκομείου. Σύμφωνα με το πόρισμα ΕΔΕ, ο διευθυντής της Κλινικής κατηγορείται για σωρεία αδόκιμων και πειραματικών επεμβάσεων, ακόμη και για την αφαίρεση ζωτικών οργάνων από μη καρκινοπαθείς. Η υπόθεση έχει ήδη παραπεμφθεί στον Εισαγγελέα με ομόφωνη απόφαση του ΔΣ του νοσοκομείου, ενώ το πόρισμα έχει διαβιβαστεί στον Υπουργό Υγείας και στους Ιατρικούς Συλλόγους", κλπ. Των δημοσιευμάτων αυτών έλαβε γνώση αόριστος αριθμός αναγνωστών σε όλη την Ελλάδα.

ΣΧΟΛΙΟ: Το Σύνταγμα κατοχυρώνει την προστασία της προσωπικότητας του ατόμου ως σύνολο αξιών που απαρτίζουν την ουσία του ανθρώπου στο άρθρο 2 παρ. 1 Σ και την προστασία της τιμής και της υπόληψης του ανθρώπου στο άρθρο 5 παρ. 2 Σ.

Ο άδικος χαρακτήρας μιας προσβολής με δυσφήμιση ή εξύβριση αίρεται σε περίπτωση που ο προσβολέας προβαίνει στις δυσφημιστικές ή υβριστικές εκδηλώσεις από δικαιολογημένο ενδιαφέρον. Βασική προϋπόθεση της δικαιολογητικής αυτής περίπτωσης αποτελεί το ότι η προσβλητική της τιμής και της υπόληψης εξωτερίκευση ήταν εύλογη και αναγκαία για την προστασία του προσβολέα, δηλαδή ότι αποτελεί με βάση τις συνθήκες της συγκεκριμένης περίπτωσης, το επιβαλλόμενο και αντικειμενικώς αναγκαίο μέσο για την ικανοποίηση του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος, χωρίς τη χρήση του οποίου δεν θα ήταν δυνατή η προστασία του με άλλο τρόπο.

Τέτοιο δικαιολογημένο ενδιαφέρον, που πηγάζει από την προστατευόμενη από το Σύνταγμα (άρθρ. 14) ελευθερία του τύπου έχουν και τα πρόσωπα που άμεσα συνδέονται με τη λειτουργία του τύπου για τη δημοσίευση ειδήσεων και γεγονότων σχετικά με τη συμπεριφορά φυσικών προσώπων, ιδίως δε εκείνων που ασκούν δημόσιο λειτούργημα, ή νομικών προσώπων ή ομάδων προσώπων, που ενδιαφέρουν το κοινωνικό σύνολο, ώστε να είναι επιτρεπτά δημοσιεύματα με σκοπό την πληροφόρηση, ενημέρωση και κατατόπιση του κοινού, έστω και αν συνοδεύονται από οξεία κριτική και δυσμενείς χαρακτηρισμούς των προσώπων στα οποία αναφέρονται.

Δεν αίρεται όμως ο άδικος χαρακτήρας της πράξης, και συνεπώς παραμένει η παρανομία ως συστατικό στοιχείο της αδικοπραξίας, όταν το δημοσίευμα υπερβαίνει το αντικειμενικώς αναγκαίο μέσο προς ικανοποίηση του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος για την ενημέρωση του κοινού, με βάση αληθινά - και όχι ψευδή ή παραπλανητικά - γεγονότα.

Έντονα δυσφημιστικό δημοσίευμα για το οποίο ο συντάκτης του δεν τήρησε τις συναλλακτικές υποχρεώσεις του τύπου που αφορούν την προστασία του προσώπου, μεταξύ των οποίων προέχουσα θέση έχουν οι υποχρεώσεις που απορρέουν από το καθήκον σεβασμού της προσωπικότητας και το καθήκον αληθείας, δεν μπορεί να θεωρηθεί επιβεβλημένο μέσο ασκήσεως του έργου του διότι είναι δυσανάλογο προς τον επιδιωκόμενο σκοπό.

Επιστρέφοντας στην συγκεκριμένη υπόθεση, ο δημοσιογράφος εκθύμως έσπευσε να δημοσιεύσει το πόρισμα της διοικητικής εξετάσεως, συνοδεύοντας το με σχόλια και αναφορά για την αποδιδόμενη στον ενάγοντα και κατά το παρελθόν αντιεπιστημονική και προσβλητική της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ασθενών δράση, χωρίς να αναμείνει την εξέλιξη της πειθαρχικής και ποινικής διαδικασίας, εφόσον όπως αναφέρεται στα επίδικα δημοσιεύματα διευκρινίζεται σαφώς, ότι η υπόθεση βρίσκεται στο πρώιμο στάδιο της πειθαρχικής και ποινικής διαδικασίας και ότι ο ιατρός κατηγορείται και δεν καταδικάστηκε για όσα αναφέρονται στο πόρισμα. Κατά τον εν λόγω τρόπο συμπεριφερόμενοι ο δημοσιογράφος εμφανίζεται να αποδέχεται ανεπιφύλακτα ως ανταποκρινόμενα στην αλήθεια τα επίμαχα δημοσιεύματα, κατ' εξοχήν πρόσφορα να βλάψουν την τιμή και την υπόληψη του ενάγοντος ως ανθρώπου και ιατρού, διότι παρέχουν σε ευρύτατο αναγνωστικό κοινό το σχετικό νοηματικό έρρεισμα.

Αξιοσημείωτο είναι ότι δεν επεχειρήθηκε προηγουμένως να διαπιστωθεί η αλήθεια των αφορώντων στον ιατρό γεγονότων, ώστε να μπορούν να θεωρηθούν τα επίμαχα δημοσιεύματα ως επιβεβλημένο μέσο άσκησης του δημοσιογραφικού έργου, εφόσον στη συγκεκριμένη περίπτωση υφίσταται προφανής δυσαναλογία μεταξύ της κοινωνικής αποστολής του τύπου προς ενημέρωση της κοινής γνώμης με βάση πραγματικά γεγονότα, και της βλάβης που προκαλείται στην τιμή και την

υπόληψη του θιγόμενου ενάγοντος. Ως εκ τούτου εκλείπει το δικαιολογημένο ενδιαφέρον, για την ενημέρωση του κοινωνικού συνόλου, αφού τα επίμαχα δημοσιεύματα ήταν α) έντονα προσβλητικά της τιμής και της υπόληψης του ιατρού "ενόψει της δ' αυτών εκφερόμενης σαφώς απαξιωτικής και μειωτικής κρίσης γι' αυτόν, ως άτομο διακατεχόμενο από τάσεις περιφρονητικές της ανθρώπινης ζωής και ως ιατρό εκμεταλλευόμενο για τη δική του προβολή και ανάδειξη την αγωνία και την ελπίδα των βαρύτερα ασθενών", β) από την διεξαχθείσα πειθαρχική και ποινική διαδικασία τα αποδιδόμενα στον αναιρεσίβλητο με το διοικητικό πόρισμα αποδείχθηκαν αβάσιμα, γ) τα δημοσιεύματα αυτά δεν συνιστούσαν αντικειμενική έκθεση γεγονότων, διότι πέραν της αναφοράς στα γεγονότα που διαλαμβάνονταν στο πειθαρχικό πόρισμα, επεκτείνονταν και σε σχόλια που καθιστούσαν σαφές ότι οι συντάκτες τα αποδέχονται ανεπιφύλακτα ως ανταποκρινόμενα στην αλήθεια, δ) η δημοσίευση τους έγινε ενώ για την όλη υπόθεση ήταν εκκρεμής κατά του αναιρεσίβλητου πειθαρχική και ποινική διαδικασία, (σε στάδιο δηλαδή που ισχύει το τεκμήριο αθωότητας), ε) ο συντάκτης τους δεν τήρησε τις συναλλακτικές υποχρεώσεις του, ώστε να εξακριβώσει, πριν τη δημοσίευση, την αλήθεια των δυσφημιστικών γεγονότων, και ότι στ) με τα δεδομένα αυτά, σταθμίζοντας τα εκατέρωθεν συμφέροντα, έκρινε ότι τα ανωτέρω δημοσιεύματα δεν μπορούσαν να θεωρηθούν ως επιβεβλημένο μέσο άσκησης του έργου της ενημέρωσης, διότι υπήρχε προφανής δυσαναλογία μεταξύ της κοινωνικής αποστολής του τύπου για τη σωστή ενημέρωση του κοινού με βάση πραγματικά γεγονότα, και της βλάβης που είχε προκληθεί στην τιμή και την υπόληψη του ιατρού, η προστασία της προσωπικότητας του οποίου βάρυνε περισσότερο από το δικαίωμα πληροφόρησης του κοινού.

Τριμελές Εφετείο Κακουργημάτων 4054/1992

ΘΕΜΑ: Έγκλημα τύπου. Δυσφήμιση. Στο στάδιο της προδικασίας, που διέπεται από το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου, βαρύνει περισσότερο η προστασία της προσωπικότητάς του από το δικαίωμα πληροφόρησης της κοινότητας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Σε ημερήσια εφημερίδα των Αθηνών καταχωρίθηκε δημοσίευμα με αφορμή το πόρισμα της Διοικητικής Επιτροπής Έρευνας στην Ε. Τράπεζα, σχετικά με τη συναλλαγή πωλήσεως όπλων από την Ε. στο Ιράν. Με τα δημοσιεύματα αυτά δεν γίνεται παράθεση ορισμένων τμημάτων του πορίσματος ή περιληπτική ανασκόπηση αυτού, αλλά δημοσιεύονται για τον Α.Μ. αναληθή γεγονότα τα οποία ουδόλως περιλαμβάνονται στο πόρισμα ή περιλαμβάνονται με διαφορετική έννοια. Ειδικότερα με το ανωτέρω πόρισμα καταλογίζονταν ορισμένες πλημμέλειες, στα αναφερόμενα σ' αυτό πρόσωπα, μεταξύ των οποίων και ο Α.Μ., που ήταν τότε Διοικητής της Ε. Τράπεζας, αναφορικά με την υλοποίηση από τραπεζικής πλευράς ορισμένων εξαγωγών όπλων προς το Ιράν. Με το πόρισμα δεν καταλογίζονται άμεσα ευθύνες στον Α.Μ. αλλά αφήνεται από το όλο περιεχόμενό του να εννοηθεί ότι παρέλειψε, να λάβει τα ενδεικνυόμενα μέτρα, ώστε η εξαγωγή όπλων, από τραπεζικής πλευράς, να γίνει με διαφάνεια και την τήρηση όλων των θεσμοθετημένων διαδικασιών. Στα επίμαχα δημοσιεύματα αναληθώς αναφέρεται ότι ο εγκαλόν είχε κάποια ανάμειξη σε λαθρεμπόριο όπλων ή σε οπισθογραφήσεις συναλλαγματικών και ότι ήταν άμεσος συνεργός ή μέλος συμμορίας, στην οποία συμμετείχαν και συγγενικά του πρόσωπα, και η οποία είχε ως σκοπό τη διανομή "τεράστιας μίζας" από το

λαθρεμπόριο όπλων, κάτι που ουδόλως προκύπτει από το όλο περιεχόμενο του πορίσματος.

ΣΧΟΛΙΟ: Το Συντάγμα με τη διάταξη της παρ. 1 του άρθρου 5 προβλέπει ότι καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας. Επίσης με τη διάταξη του άρθρου 2 παρ. 1 του Συντάγματος ορίζεται ότι ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας. Η συνταγματική αυτή διάταξη η οποία αναφέρεται στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια καθιερώνει γενική συνταγματική προστασία της προσωπικότητας και δεσμεύει κάθε πολιτειακό όργανο που ασκεί κρατική λειτουργία. Εκτός από την ανωτέρω συνταγματική διάταξη, οι κατ' ιδίαν εκδηλώσεις ή τα κατ' ιδίαν αγαθά της προσωπικότητας προστατεύονται με επί μέρους ατομικά δικαιώματα (π.χ. η τιμή, η ελευθερία της γνώμης και του τύπου, η ανθρώπινη αξιοπρέπεια κλπ.) που ισχύουν, κατά την κρατούσα στη νομική φιλολογία γνώμη, όχι μόνο έναντι του κράτους, αλλά και έναντι των ιδιωτών σύμφωνα με τη γνωστή θεωρία της τριτενέργειας "Drittwirkung" των ατομικών δικαιωμάτων. Τα προστατευόμενα πάντως σχετικά αγαθά, τα οποία απαρτίζουν το περιεχόμενο του δικαιώματος επί της ίδιας προσωπικότητας δεν αποτελούν ιδιαίτερα δικαιώματα, αλλά είναι εκδηλώσεις του ενιαίου δικαιώματος της προσωπικότητας.

Προστασίας τυγχάνει, ως βασικό στοιχείο της προσωπικότητας και η υπόληψη, ήτοι η αξία που αναγνωρίζεται στον άνθρωπο από την κοινωνία. Η προσβολή της τιμής των άλλων μπορεί να γίνει όχι μόνο με λόγια ή έργα αλλά και με πράξεις διαταρακτικές της κοινωνικής προσωπικότητας του ανθρώπου όπως είναι όσες εμπεριέχουν π.χ. αμφισβήτηση της προσωπικής ή επαγγελματικής εντιμότητας του

προσώπου ακόμα και όταν αυτές απλώς τον καθιστούν ύποπτο ότι μετέρχεται ανέντιμες μεθόδους κατά την ενάσκηση των επαγγελματικών καθηκόντων ή άλλων εκφράσεων της δραστηριότητάς του. Η προσβολή της τιμής με τον τύπο είναι ιδιαίτερα επικίνδυνη και γι' αυτό ειδικές διατάξεις παρέχουν σχετική προστασία. Για την επίλυση του δυσχερούς προβλήματος του προσδιορισμού των θεμιτών ή αντικειμενικών αναγκών πληροφόρησης του κοινού σε μια δημοκρατική κοινωνία και του ειδικότερου προσδιορισμού της εκτάσεως και του περιεχομένου των αναγκών αυτών, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη και το ότι α) το δικαίωμα του κοινού για πληροφόρηση αποτελεί βασικό ατομικό και πολιτικό δικαίωμα, αφού αποτελεί την προϋπόθεση για τη διαμόρφωση υπεύθυνης γνώμης από τον πολίτη, β) ότι τα κριτήρια προσδιορισμού των θεμιτών αναγκών πληροφόρησης του κοινού πρέπει να είναι διαφορετικά όταν πρόκειται για πρόσωπα που διαδραματίζουν έναν ενδιαφέροντα ρόλο στην κοινωνική ζωή και γενικά συμμετέχουν στο δημόσιο βίο. Ιδιαίτεροι προβληματισμοί ανακύπτουν στην περίπτωση που είναι "πρόσωπο της επικαιρότητας" κάποιος κατηγορούμενος ενόψει του ότι βρισκόμαστε μπροστά σε μια οριακή περίπτωση θεμιτής ανάγκης του κοινού για πληροφόρηση η οποία συγκρούεται με το δικαίωμα του κατηγορουμένου να προστατέψει την προσωπικότητά του. Στο στάδιο της προδικασίας, που πρέπει να διέπεται από το τεκμήριο της αθωότητας του κατηγορουμένου, θα βαρύνει η προστασία της προσωπικότητας, από το δικαίωμα πληροφόρησης της κοινότητας. Κατά το άρθρο 367 ΠΚ ο άδικος χαρακτήρας των εξυβριστικών ή δυσφημιστικών εκδηλώσεων αίρεται, εκτός άλλων περιπτώσεων και όταν έγιναν προς εκτέλεση νομίμου καθήκοντος, όπως είναι η προστασία δικαιώματος ή άλλου δικαιολογημένου ενδιαφέροντος, υπό την απαραίτητη προϋπόθεση ότι οι εκδηλώσεις αυτής δεν περιέχουν συστατικό στοιχείο της συκοφαντικής δυσφημίας, αποτελούν στη συγκεκριμένη περίπτωση το επιβαλλόμενο

και αντικειμενικώς αναγκαίο μέσο για τη διαφύλαξη του δικαιώματος ή την ικανοποίηση του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος και ο σκοπός του δράστη δεν κατευθύνεται στην προσβολή της τιμής του άλλου.

Ως δικαιολογημένο συμφέρον κατά την έννοια της ανωτέρω διατάξεως θα πρέπει να νοηθεί και το συμφέρον του κοινού για πληροφόρηση. Το συμφέρον του κοινού για πληροφόρηση δεν συνιστά απόλυτο δικαιολογητικό λόγο επεμβάσεως στην προσωπικότητα, αλλά η επίκλησή του από το δράστη οδηγεί σε στάθμιση συμφερόντων κατά την οποία πρέπει να ληφθούν υπόψη μεταξύ άλλων και η συνταγματική αναγνώρισή της ελευθερίας εκφράσεως και ειδικότερα μέσω του τύπου. Πρέπει να γίνει δεκτό ότι δημοσιεύματα που περιέχουν αναληθείς ισχυρισμούς που δεν συνδέονται με μία αληθινή πραγματική κατάσταση και για τα οποία ο συντάκτης δεν τήρησε τις συναλλακτικές υποχρεώσεις θεμελιώνουν χωρίς άλλο τον παράνομο χαρακτήρα της προσβολής της προσωπικότητας και δεν τίθεται θέμα δικαιολογημένου ενδιαφέροντος και σταθμίσεως συμφερόντων.

Το ανωτέρω δημοσίευμα θίγει σαφώς την τιμή και υπόληψη του εγκαλούντα γιατί τον εμφανίζει να έχει ενεργό ανάμειξη σε λαθρεμπόριο όπλων, ως συμμετέχοντα σε τμήμα μεγάλης κομπίνας και συνεργό παράνομης εξόφλησης συναλλαγματικής. Ανεξάρτητα του ότι, το πόρισμα ουδόλως αναφέρει ότι ο εγκαλών έχει οποιαδήποτε ανάμειξη σε λαθρεμπόριο όπλων, οι συντάκτες του δημοσιεύματος ουδόλως επικαλούνται κάποιο άλλο αποδεικτικό στοιχείο από το οποίο να προκύπτει έστω και έμμεσα, η συμμετοχή του εγκαλούντα σε λαθρεμπόριο όπλων.

Από το όλο περιεχόμενο των δημοσιευμάτων διαφαίνεται πρόθεση του συντάκτη αυτών να προσβάλλει την τιμή και υπόληψη του εγκαλούντος οι οποίοι ξεπέρασαν κατά πολύ το επιβαλλόμενο μέτρο, διότι, αν πράγματι στόχος των δημοσιευμάτων ήταν η πληροφόρηση του

κοινού, μπορούσαν με άλλες εκφράσεις να αποδώσουν το περιεχόμενο του ανωτέρω πορίσματος και να εκτελέσουν το καθήκον του δημοσιογράφου, χωρίς να θιγεί η προσωπικότητα του εγκαλούντα. Το συμφέρον του κοινού για πληροφόρηση πρέπει να θεωρηθεί ως δικαιολογημένο συμφέρον κατά την έννοια του άρθρου 367 ΠΚ, δεν συνιστά όμως απόλυτο δικαιολογητικό λόγο επεμβάσεως στην προσωπικότητα. Η δημοσίευση στην προκείμενη περίπτωση των ανωτέρω αναληθών γεγονότων και ισχυρισμών για το πρόσωπο του εγκαλούντα τα οποία δεν συνδέονται με μία αληθινή πραγματική κατάσταση και για τα οποία ο συντάκτης των δημοσιευμάτων δεν τήρησε τις συναλλακτικές υποχρεώσεις, θεμελιώνουν, κατά την κρατήσασα στο δικαστήριο γνώμη τον παράνομο χαρακτήρα της προσβολής της προσωπικότητας του εγκαλούντα, μία από τις εκφάνσεις της οποίας αποτελεί και η τιμή και η υπόληψη αυτού, η οποία και προσβλήθηκε και μάλιστα κατά τρόπο έντονο. Η δημοσίευση των ανωτέρω δημοσιευμάτων έγινε ενώ η όλη υπόθεση βρισκόταν ακόμη στο στάδιο της προδικασίας, η οποία, όπως προαναφέρθηκε, διέπεται από το τεκμήριο της αθωότητας του κατηγορουμένου. Στο στάδιο αυτό έπρεπε να βαρύνει περισσότερο η προστασία της προσωπικότητας του κατηγορουμένου, από το δικαίωμα πληροφόρησης της κοινότητας.

Μονομελές Πρωτοδικείο Πατρών 2765/2005

ΘΕΜΑ: Δικαίωμα ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας του ατόμου. Δικαίωμα ιδιωτικής ζωής του ατόμου και προστασίας του ατόμου από τη συλλογή, επεξεργασία και χρήση των προσωπικών του δεδομένων. Προσβολή προσωπικότητας. Προσωρινή διακοπή της

λειτουργίας δεκαπέντε (15) καμερών που τοποθετήθηκαν από το Ελληνικό Δημόσιο επ' ευκαιρία της τέλεσης των Ολυμπιακών Αγώνων σε κοινόχρηστους χώρους της πόλεως των Πατρών, διότι από τη συνέχιση της λειτουργίας τους, προσβάλλεται παράνομα η προσωπικότητά των ατόμων.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Επ' ευκαιρία της τέλεσης των Ολυμπιακών Αγώνων τοποθετήθηκαν από το Ελληνικό Δημόσιο δεκαπέντε (15) κάμερες σε κοινόχρηστους χώρους της πόλεως των Πατρών. Από τη συνέχιση της λειτουργίας των άνω καμερών προσβάλλεται παράνομα η προσωπικότητα των πολιτών διότι περιορίζεται η προσωπική τους ελευθερία και παρεμποδίζεται η ελεύθερη ανάπτυξη της κοινωνικής και πολιτικής τους δραστηριότητας.

ΣΧΟΛΙΟ: Η διάταξη του άρθρου 57 παρ.1 του ΑΚ ορίζει ότι όποιος προσβάλλεται παράνομα στην προσωπικότητά του έχει δικαίωμα να απαιτήσει να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον. Η προστασία της προσωπικότητας περιλαμβάνει όσα αγαθά συνδέονται με το πρόσωπο π.χ. την υγεία (δημόσια και ατομική), την τιμή, την ιδιωτική ζωή και τη σφαίρα απορρήτου, όσα στοιχεία συνθέτουν την εξωτερική του ατόμου (όνομα, εικόνα), σωματική και ψυχική ακεραιότητα. Αντικείμενο, επίσης, της ιδιωτικού δικαίου προστασίας της προσωπικότητας αποτελούν τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που το Σύνταγμα αναγνωρίζει στα άτομα, όπως η θρησκευτική ελευθερία, η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, πολιτικής δραστηριότητας κτλ.

Το άρθρο 57 ΑΚ συνιστά μία γενική ρήτρα και αποτελεί συγκερασμό των συνταγματικών διατάξεων των άρθρων 2 παρ.1 και 5 παρ.1, με συνέπεια στο δικαίωμα της προσωπικότητας να περιλαμβάνεται

τόσο ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου, όσο και η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας.

Με απόφαση της Διεύθυνσης Ασφάλειας Ολυμπιακών Αγώνων (Δ.Α.Ο.Α.) του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης σχεδιάστηκε και αναπτύχθηκε ευρύτατο σύστημα ασφάλειας με σκοπό την εξυπηρέτηση των αναγκών της κυκλοφορίας καθώς και την εξασφάλιση της προστασίας των προσώπων κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών και Παραολυμπιακών Αγώνων 2004. Προς το σκοπό αυτό η ως άνω Διεύθυνση γνωστοποίησε στην Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα τη λειτουργία αρχείου μέσω συστήματος κλειστού κυκλώματος τηλεόρασης και υπέβαλε σχέδιο εγκατάστασης 293 καμερών στο οδικό δίκτυο της Αττικής για την απρόσκοπτη διαχείριση της κυκλοφορίας των οχημάτων και πεζών και τη ρύθμισή τους καθώς και για την άμεση επέμβαση της Δημόσιας εξουσίας σε περιπτώσεις προσβολής προσώπων και αγαθών από έκνομες ενέργειες. Η ανωτέρω Αρχή έδωσε την άδεια που της ζητήθηκε για τη λειτουργία του ως άνω κλειστού κυκλώματος τηλεόρασης θέτοντας ως όρους ότι: 1) Δεν θα γίνεται λήψη και καταγραφή εικόνων της εισόδου ή του εσωτερικού των κατοικιών 2) Δεν θα είναι δυνατή η λήψη και ακρόαση συνομιλιών περιοίκων και περαστικών 3) Πριν το άτομο εισέλθει στην εμβέλεια της βιντεοκάμερας, θα ενημερώνεται με τρόπο πρόσφορο και σαφή (επαρκής αριθμός ευδιάκριτων πινακίδων σε εμφανή σημεία) ότι εισέρχεται σε χώρο, ο οποίος βιντεοσκοπείται καθώς επίσης και για το σκοπό της βιντεοσκόπησης 4) Θα τηρούνται απαρεγκλίτως τα μέτρα ασφάλειας του συστήματος επεξεργασίας καθώς και αποθήκευσης των δεδομένων και 5) Η τήρηση των δεδομένων θα επιτρέπεται για χρονικό διάστημα επτά (7) ημερών.

Επίσης η ανωτέρω Αρχή κρίνοντας, ότι η λήψη και επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα με κλειστό κύκλωμα τηλεόρασης που

λειτουργεί μονίμως, συνεχώς ή κατά τακτά χρονικά διαστήματα δεν επιτρέπεται διότι προσβάλλει την προσωπικότητα και την ιδιωτική ζωή του ατόμου, έδωσε την άδεια που της ζητήθηκε μόνο για περιορισμένο χρονικό διάστημα και συγκεκριμένα για την περίοδο από 1ης Ιουλίου έως 4 Οκτωβρίου 2004.

Τμήμα του παραπάνω συστήματος ασφαλείας και για την εξυπηρέτηση του ίδιου σκοπού αναπτύχθηκε σε όλες τις Ολυμπιακές πόλεις, μεταξύ των οποίων και στην Πάτρα. Έτσι μεταξύ των μέτρων ασφαλείας που αναπτύχθηκαν στην Πάτρα ήταν η τοποθέτηση και λειτουργία σε βασικούς οδικούς κόμβους της πόλεως δεκαπέντε (15) καμερών. Για την τοποθέτηση των παραπάνω επίμαχων καμερών ουδεμία απόφαση της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα εκδόθηκε που να επιτρέπει την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα μέσω συστήματος κλειστού κυκλώματος τηλεόρασης υπο τις προϋποθέσεις του Ν.2472/1997.

Η άδεια που χορήγησε η ανωτέρω Αρχή για την περίοδο των Ολυμπιακών και Παραολυμπιακών Αγώνων με την προαναφερόμενη απόφασή της αφορούσε μόνο τις 293 κάμερες στο οδικό δίκτυο της Αττικής και η παράταση της λειτουργίας του συστήματος κλειστού κυκλώματος τηλεόρασης που είναι εγκαταστημένο στο οδικό δίκτυο του Ν. Αττικής επετράπη, για το σκοπό αποκλειστικά της διαχείρισης της κυκλοφορίας των οχημάτων σε οδικούς άξονες μεγάλης κυκλοφορίας και έληξε στις 24-5-2005. Επομένως, η τοποθέτηση και λειτουργία των επίμαχων καμερών στην πόλη των Πατρών ήταν από την αρχή παράνομη και σε κάθε περίπτωση είναι παράνομη η λειτουργία τους μετά την 4-10-2004, ακόμα και για το σκοπό της διαχείρισης της κυκλοφορίας των οχημάτων, όπως υποστηρίζει το καθού. Περαιτέρω ότι η λειτουργία των παραπάνω καμερών, μεταξύ των οποίων και των επίμαχων, εντάσσεται

στο πλαίσιο έργου που δημιουργήθηκε για τις ανάγκες ασφάλειας των Ολυμπιακών Αγώνων.

Ο χειριστής των καμερών μπορεί να επιλέγει εικόνα ή ήχο από οποιαδήποτε θέση και να κάνει προβολή ή ακρόαση στην οθόνη και στα ηχεία του κέντρου που διαχειρίζεται, να επιλέγει την οπτική γωνία, να προκαλεί κλίση της κάμερας (ανέβασμα-κατέβασμα) και να εστιάζει σε οποιοδήποτε στόχο επιθυμεί. Η κάμερα ουσιαστικά είναι κατά την άνω απόφαση «όμοια με έναν φρουρό που περπατά σε σταθερή διαδρομή». Υπάρχει ακόμα δυνατότητα του χειριστή να αρχειοθετεί τα βίντεο και να ανακτά τα αρχειοθετημένα βίντεο οποιαδήποτε στιγμή επιθυμεί. Εκ των τεχνικών αυτών χαρακτηριστικών οι επίμαχες κάμερες έχουν δυνατότητες παρακολούθησης που υπερβαίνουν κατά πολύ τις όποιες ανάγκες ελέγχου της κυκλοφορίας. Συγκεκριμένα μπορούν να ζουμάρουν σε πρόσωπα και πινακίδες κυκλοφορίας αυτοκινήτων από απόσταση δύο χιλιομέτρων και να καταγράφουν διαλόγους από μεγάλη απόσταση και γενικά να παρακολουθούν, εποπτεύουν και επισημαίνουν επί 24ώρου βάσεως όλα όσα επιθυμεί ο χειριστής τους ή η Προϊσταμένη αρχή του. Ειδικότερα πιθανολογήθηκε ότι όσον αφορά τις επίμαχες κάμερες, αυτές που είναι τοποθετημένες σε δύο σημεία της Πλατείας Γεωργίου έχουν τη δυνατότητα λήψης και καταγραφής εικόνων της εισόδου και του εσωτερικού κατοικιών και επαγγελματικών χώρων και της εισόδου χώρων συνάθροισης πολιτών όπως του Δημοτικού Θεάτρου, ακόμα έχουν τη δυνατότητα καταγραφής ιδιωτικών στιγμών όπως μίας επαγγελματικής ή κοινωνικής συνάντησης, ενώ η κάμερα που έχει τοποθετηθεί στη διασταύρωση των οδών Γούναρη και Κορίνθου μπορεί να στραφεί προς τις εισόδους του Δικαστικού και Νομαρχιακού Μεγάρου και να καταγράψει την αντίστοιχη κίνηση πολιτών από και προς τα κτίρια αυτά, ακόμα και τα πρόσωπα που συμμετέχουν σε πορείες και

διαδηλώσεις, οι οποίες σχεδόν πάντοτε διέρχονται από το συγκεκριμένο σημείο.

Επομένως, η λειτουργία των επίμαχων καμερών προσβάλλει παράνομα το δικαίωμα της προσωπικότητας των πολιτών, που δραστηριοποιούνται στην πόλη των Πατρών και συμμετέχουν ενεργά στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική της ζωή, διότι τους θέτει υπό έλεγχο και αδικαιολόγητο περιορισμό της ελευθερίας τους ως εκδήλωση της προσωπικότητάς τους και τους παρεμποδίζει στην ελεύθερη ανάπτυξη της κοινωνικής και πολιτικής δραστηριότητάς τους. Η αίσθηση του πολίτη ότι είναι πολύ πιθανό να βρίσκεται υπό παρακολούθηση σίγουρα επηρεάζει τη συμπεριφορά του κατά τρόπο αντιτιθέμενο σε βασικές αξιολογήσεις μίας δημοκρατικής εννόμου τάξεως.

Επομένως, η λειτουργία των επίμαχων καμερών συνιστά ανεπίτρεπτη προσβολή των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας του ατόμου (άρθρ. 5 παρ.1 Σ), της ιδιωτικής ζωής (άρθρ. 9Σ) και της προστασίας του ατόμου από τη συλλογή, επεξεργασία και χρήση των προσωπικών του δεδομένων (άρθρ. 9Σ).

Μονομελές Πρωτοδικείο Καστοριάς 12/1988

ΘΕΜΑ: Ανήλικα τέκνα. Δικαίωμα προσωπικής επικοινωνίας του γονέα με το τέκνο. Γνώμονας για τη ρύθμιση του αποτελεί το συμφέρον του τέκνου. Το δικαστήριο εφόσον κρίνει ότι από την άσκηση του δικαιώματος υπάρχει κίνδυνος προσηλυτισμού του τέκνου από τον πατέρα στην αίρεση των Χιλιαστών (μαρτύρων του Ιεχωβά), μπορεί ρυθμίζοντας το να το περιορίσει χρονικά.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Τελέστηκε νόμιμος γάμος κατά το δόγμα της οργάνωσης των μαρτύρων του Ιεχωβά (Χιλιαστών), στο οποίο ανήκαν και οι δύο μελλονύμφοι. Από το γάμο τους απέκτησαν τέσσερα τέκνα, τον Νικόλαο, τον Σταύρο, την Σεβαστή - Δάφνη και τον Ιωνάθαν, ηλικίας τώρα 16, 14, 12 και 5 ετών αντίστοιχα. Ο γάμος λύθηκε με οριστική απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Καστοριάς, η οποία έγινε αμετάκλητη, μετά δε τη διάστασή ρυθμίστηκε με συμφωνία η γονική μέριμνα (επιμέλεια) των παραπάνω ανηλίκων και έτσι ο πατέρας ανέλαβε τη γονική μέριμνα των δύο μεγαλύτερων τέκνων, Νικολάου και Σταύρου, τα οποία ζουν μαζί του στο Μαυροχώριο Καστοριάς, η δε μητέρα των δύο μικρότερων, Σεβαστής - Δάφνης και Ιωνάθαν, τα οποία ζουν μαζί της στο Αργος Ορεστικού. Η μητέρα, αποσκίρτισε από την αίρεση των μαρτύρων του Ιεχωβά και ζει χωριστά από τον πατέρα, ασπασθείσα και ενστερνισθείσα το δόγμα της Χριστιανικής Ορθοδόξου του Χριστού Εκκλησίας, το οποίο προσπαθεί να διδάξει και εμφυσήσει στα δύο ανήλικα τέκνα της των οποίων έχει τη γονική μέριμνα. Ο πατέρας όταν πληροφορήθηκε από την μητέρα ότι πρόκειται η τελευταία να βαφτίσει τα ανήλικα, αντέδρασε σθεναρά, μη δεχόμενος με κανένα τρόπο να συμβεί τούτο, με αποτέλεσμα να ενταθούν σε μεγάλο βαθμό οι σχέσεις των δύο, ενώ ισχυρίζεται και διαδίδει παντού ότι "αυτός είναι ο πατέρας των παιδιών και θα τους δώσει την θρησκεία που αυτός θέλει". Ο ανήλικος Ιωνάθαν μάλιστα κάποια μέρα, στο σχολείο του, επιστρέφοντας από τον αιτούντα πατέρα του, αρνήθηκε να κάνει την προσευχή του, μαζί με τους άλλους συμμαθητές του, γιατί έτσι του είχε υποδείξει, ο πατέρας του να κάνει.

ΣΧΟΛΙΟ: Στο άρθρο 13 παρ. 2 του Συντάγματος κατοχυρώνεται η θρησκευτική ελευθερία ως ατομικό δικαίωμα, που παρέχει στο άτομο τη δυνατότητα να πιστεύει και να λατρεύει οποιοδήποτε δόγμα επιθυμεί ενώ παράλληλα διατυπώνεται στο τελευταίο εδάφιο του αυτού άρθρου ότι απαγορεύεται ο προσηλυτισμός. Σύμφωνα με το Σύνταγμα η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης είναι απαραβίαστη. Ως εκ τούτου δεν δικαιούται ο πατέρας να επιβάλει συγκεκριμένο θρήσκευμα στο παιδί του ή να του απαγορεύσει την αλλαγή του θρησκεύματος. Μια τέτοια ενέργεια παραβιάζει την θρησκευτική ελευθερία που κατοχυρώνεται από το Σύνταγμα (άρθρο 13Σ).

Κατά τη διάταξη του άρθρου 1520 Κ.Πολ.Δ. " ο γονέας με τον οποίο δεν διαμένει το τέκνο διατηρεί το δικαίωμα της προσωρινής επικοινωνίας με αυτό". Το δικαστήριο προκειμένου να διατάξει την ρύθμιση της επικοινωνίας, πρέπει να λαμβάνει υπόψη πρώτιστα το συμφέρον του τέκνου. Εάν δε υπό συγκεκριμένες περιστάσεις η τιοιαύτη επικοινωνία μπορεί να βάλει σε κίνδυνο το συμφέρον του τέκνου, όπως π.χ. την υγεία, την ανατροφή, την θρησκευτική αγωγή του κλπ. στην εξουσία του δικαστηρίου κείται να επιτρέψει την επικοινωνία υπό τέτοιες προφυλάξεις ώστε να εξουδετερωθεί ο κίνδυνος.

Στην επίδικη υπόθεση η επικοινωνία που έχουν τα δύο ανήλικα με τον πατέρα τους είχε ως αποτέλεσμα να εμφανίζουν αυτά αλλαγές στην συμπεριφορά τους και ειδικά στις θρησκευτικές πεποιθήσεις τους. Ο πατέρας εκμεταλλευόμενος της ανωριμότητας των ανήλικων τέκνων τού τα οδηγεί στο να ενταχθούν και αυτά στον Χιλιασμό καθιστάμενα με τον τρόπο αυτό (προσηλυτισμό) και αυτά Χιλιαστές, δηλαδή μέλη μιας οργανώσεως, η οποία χρησιμοποιώντας εντονώτατα και συχνότατα "ανήθικα" και "ανέντιμα" (απατηλά) μέσα για να διεισδύσει στη θρησκευτική συνείδηση ετεροδόξων προς το σκοπό μεταβολής της

τελευταίας, έρχεται σε αντίθεση προς το Σύνταγμα και το νόμο άρθρ. 13 παρ. 2, εδ. 3 του Συντάγματος και άρθρ. 2 του Α.Ν. 1622/1939.

Ο χιλιασμός του οποίου η έδρα είναι στην αλλοδαπη, είναι διεθνής οργάνωση, η οποία αρνείται την ύπαρξη του Αγίου Πνεύματος και την Ανάσταση του Ιησού Χριστού, εμφανιζόμενη ως Χριστιανική Εκκλησία, ενώ στρέφεται με μίσος εναντίον του Χριστιανισμού, ενόψει δε των κακοδοξιών της και των αντιστοιχών προς αυτές ενεργειών της, είναι αντίθετη και προς τη δημοσία τάξη, δεδομένου ότι καταφρονεί και υβρίζει τις Εθνικές σημαίες, αρνείται τη στράτευση και χαρακτηρίζει τις κυβερνήσεις των κρατών ως την ορατή οργάνωση του σατανά, ενώ έχει ταχθεί, στο παρελθόν, επίσημα υπέρ της δημιουργίας παγκοσμίου Θεοκρατικού αλλοεθνούς κράτους.

Κατόπιν όλων των παραπάνω γίνεται αυτονόητο ότι τα προαναφερόμενα ανήλικα, όσο περισσότερο χρόνο διαρκεί η επικοινωνία τους με τον πατέρα τους, τόσο θα διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο να γίνουν και αυτά, όπως και εκείνος, μέλη μιας οργανώσεως, παρανόμως και ανηθίκως ενεργούσης, με όλα τα εκ τούτου μέλλοντα να προκύψουν σε βάρος της προσωπικότητας και του χαρακτήρα τους δυσμενή αποτελέσματα, πράγμα το οποίο θα είναι σαφώς και ευθέως αντίθετο προς το πραγματικό τους συμφέρον, στοιχείο το οποίο θα πρέπει κυρίως και πρωτίστως να ερευνά το Δικαστήριο προκειμένου να διατάξει τη ρύθμιση της επικοινωνίας.

Πρέπει, συνεπώς, να περιοριστεί το δικαίωμα επικοινωνίας του πατέρα με τα ανήλικα τέκνα του και να του απαγορευθεί ο προσηλυτισμός τους στις δοξασίες της οργάνωσης των μαρτύρων του Ιεχωβά.

Μονομελές Πρωτοδικείο Βόλου 1503/2004

ΘΕΜΑ: Προστασία περιβάλλοντος. Προσβολή προσωπικότητας. Συνταγματική προστασία προσωπικότητας. Ένα από τα αγαθά που απαρτίζουν την προσωπικότητα είναι και το περιβάλλον, φυσικό και πολιτιστικό, δηλ. ο ζωτικός χώρος όπου κινείται και δημιουργεί ο άνθρωπος. Συνταγματική προστασία περιβαλλοντικών στοιχείων.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Ορισμένοι δημότες και κάτοικοι της περιοχής Αγίας Παρασκευής (Κραυσίδωνα) ισχυρίζονται ότι τεχνική κατασκευαστική εταιρία εκτελεί στο Βόλο δημόσιο έργο, στα πλαίσια του οποίου προτίθεται να επικαλύψει και να επιχωματώσει την κοίτη του χειμάρρου Κραυσίδωνα, να κατασκευάσει γέφυρα στη θέση "Άγιος Γεράσιμος Χιλιαδούς" και να κόψει τα δένδρα που υπάρχουν κατά μήκος χειμάρρου, χωρίς να υπάρχει γι' αυτό εγκεκριμένη μελέτη περιβαλλοντικών όρων και σε κάθε περίπτωση ενεργώντας κατά παράβαση αυτής, με αποτέλεσμα την αλλοίωση του περιβάλλοντος στο μέρος εκείνο και την εκ τούτου παράνομη προσβολή της προσωπικότητας τους.

ΣΧΟΛΙΟ: Η διάταξη του άρθρου 57 παρ. 1 του ΑΚ ορίζει ότι όποιος προσβάλλεται παράνομα στην προσωπικότητά του έχει δικαίωμα να απαιτήσει να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον. Η προστασία της προσωπικότητας περιλαμβάνει όσα αγαθά συνδέονται με το πρόσωπο, π.χ. την υγεία (δημόσια και ατομική), την τιμή, την ιδιωτική ζωή και τη σφαίρα απορρήτου, όσα στοιχεία συνθέτουν την εξωτερική έκθεση κάθε ατόμου (όνομα, εικόνα), σωματική και ψυχική ακεραιότητα. Αντικείμενο, επίσης, της ιδιωτικού δικαίου προστασίας της προσωπικότητας αποτελούν τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που το

Σύνταγμα αναγνωρίζει στα άτομα, όπως η θρησκευτική ελευθερία, η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, πολιτικής δραστηριότητας κλπ. Το άρθρο 57 ΑΚ συνιστά μία γενική ρήτρα και αποτελεί συγκερασμό των συνταγματικών διατάξεων των άρθρων 2 παρ. 1 και 5 παρ. 1, με συνέπεια στο δικαίωμα της προσωπικότητας να περιλαμβάνεται τόσο ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου, που είναι και ο πυρήνας του δικαιώματος, όσο και η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας.

Ένα από τα αγαθά που απαρτίζουν την προσωπικότητα του ατόμου είναι και το περιβάλλον, φυσικό και πολιτιστικό, το οποίο είναι ο ζωτικός χώρος μέσα στον οποίο αναπτύσσεται, κινείται και δημιουργεί ο άνθρωπος. Συνιστά βασικό στοιχείο της ζωής του και συνεπώς είναι αναπόσπαστο μέρος της προσωπικότητάς του. Η προσβολή του λοιπόν παρέχει αγώγιμη αξίωση θεμελιούμενη στο άρθρο 57 ΑΚ εναντίον εκείνου, από τη δράση του οποίου προέρχεται η βλαπτική ενέργεια που αποτελεί την αιτία επιβάρυνσης του περιβάλλοντος.

Περαιτέρω, η προστασία των περιβαλλοντικών στοιχείων σε επίπεδο ιδιωτικού δικαίου μπορεί να επιτευχθεί με την ενεργοποίηση των διατάξεων του ΑΚ για τα κοινά σε όλους και για τα κοινής χρήσεως πράγματα, διότι αυτά συνθέτουν τον απαραίτητο ζωτικό χώρο για την ανάπτυξη της προσωπικότητας του ανθρώπου και συνεπώς η προσβολή της κοινής χρήσεώς τους ή της κοινής ωφέλειάς τους συνιστά προσβολή της προσωπικότητας κατά το άρθρο 57 ΑΚ.

Όταν μάλιστα στοιχεία του ζωτικού χώρου (λ.χ. τα δάση, δασικές εκτάσεις, άλση, πάρκα, λίμνες, ατμοσφαιρικός αέρας) προστατεύονται και συνταγματικά (24 Συντάγμ.), τότε το δικαίωμα χρήσης, απόλαυσης και ωφέλειάς τους συνιστά την ιδιωτικού δικαίου έκφανση του συνταγματικού δικαιώματος. Ωστόσο, για την εφαρμογή της διατάξεως του άρθρου 57 ΑΚ δεν αρκεί μόνον η προσβολή της προσωπικότητας κάποιου με τη διατάραξη των ζωτικών περιβαλλοντικών του στοιχείων,

αλλά απαιτείται επιπλέον η προσβολή να είναι παράνομη, να αντιτίθεται δηλαδή σε επιταγές και απαγορεύσεις της έννομης τάξης.

Τέτοια αντίθεση όμως δεν υπάρχει όταν η διατάραξη του περιβάλλοντος είναι απόρροια δημόσιου έργου που εκτελείται με πράξη της Αρχής νόμιμα, μετά μάλιστα από έγκριση των περιβαλλοντικών όρων του έργου, σύμφωνα με τα άρθρα 3 και 4 ν. 1650/1986 για την προστασία του περιβάλλοντος.

Η εργοληπτική επιχείρηση στα πλαίσια της δραστηριότητάς της ανέλαβε τον Απρίλιο 2002 μετά από δημόσιο διαγωνισμό να εκτελέσει, για λογαριασμό του Ελληνικού Δημοσίου το δημόσιο έργο οδοποιίας "Παράκαμψη πόλης Βόλου από Α.Κ. Λάρισας έως Ι.Κ. Αγίας Παρασκευής (Κραυσίδωνα)". Τμήμα του έργου αυτού αποτελεί και η κατασκευή γέφυρας, η οποία διέρχεται πάνω από τον ποταμό Κραυσίδωνα. Προκειμένου λοιπόν να κατασκευαστεί η γέφυρα αυτή, είναι απαραίτητο προηγουμένως να εγκιβωτιστεί (να μπαζωθεί) η κοίτη του ποταμού, ώστε να δημιουργηθεί επίπεδος χώρος εργασίας για τα μηχανήματα και το τεχνικό προσωπικό. Αυτή είναι άλλωστε η συνήθης πρακτική από τεχνική άποψη. Όσο η κοίτη είναι εγκιβωτισμένη, έχει τοποθετηθεί προσωρινά αγωγός διαμετρήματος 1,20μ., για να μη διακοπεί η ροή του νερού. Ο αγωγός αυτός μεταφέρει τα νερά από το σημείο που αρχίζει η φραγή του ποταμού μέχρι την ελεύθερη κοίτη. Η χρήση δηλαδή του αγωγού αυτού είναι προσωρινή και μπορεί να αντιμετωπίσει ακόμη και την υδατική ποσότητα πλημμύρας. Όταν ολοκληρωθεί η κατασκευή της εναέριας γέφυρας, η φραγή της κοίτης του ποταμού θα αρθεί τελείως και ο (προσωρινός) αγωγός θα αφαιρεθεί. Τότε τα νερά του θα ρέουν ελεύθερα, όπως και πρώτα. Τέλος, πρέπει να αναφερθεί ότι για την εκτέλεση του έργου ήταν αναγκαίο να κοπούν περί τα είκοσι αυτοφυή δένδρα που υπήρχαν στην όχθη του ποταμού.

Το ανωτέρω έργο εκτελείται νόμιμα ως Ολυμπιακό έργο με απόφαση του Υπουργού ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. Για την κατασκευή του εκπονήθηκε η από Απριλίου 1998 μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Οι περιβαλλοντικοί όροι του έργου εγκρίθηκαν με την υπ' αριθμ. 65006/1999 κοινή απόφαση των Υπουργών ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., Γεωργίας και Πολιτισμού που δημοσιεύθηκε νόμιμα χωρίς να προσβληθεί από κανένα. Προηγήθηκε θετική γνωμοδότηση του Νομαρχιακού Συμβουλίου Μαγνησίας. Συνεπώς, δεν είναι βάσιμο το υποστηριζόμενο από τους αιτούντες ότι η επικάλυψη και η επιχωμάτωση της κοίτης του Κραυσίδωνα θα είναι μόνιμη και θα αλλάξει το οικοσύστημα της περιοχής. Μετά την άρση της προσωρινής φραγής της κοίτης, όταν ολοκληρωθεί η κατασκευή της γέφυρας, θα επανέλθει η φυσική ροή των υδάτων. Άρα καμία αλλοίωση του περιβάλλοντος δεν θα επέλθει. Η μόνη οριστική αλλαγή εγκείται στην κοπή των παρόχθιων δένδρων. Ωστόσο, σύμφωνα με τους όρους της ανωτέρω περιβαλλοντικής μελέτης, η απώλεια της παρόχθιας βλάστησης (συστάδες πλατάνου) στο σημείο της γέφυρας συνιστά αποδεκτή (κατά το νόμο) περιβαλλοντική επίπτωση, αναγκαία για την εκτέλεση του έργου.

Συνεπώς, όποια περιβαλλοντική αλλαγή και επίπτωση συνεπάγεται η κοπή των δένδρων, γίνεται κατόπιν διοικητικής άδειας και είναι νόμιμη. Άρα η επικαλούμενη προσβολή της προσωπικότητάς τους δεν μπορεί να θεωρηθεί παράνομη. Και τούτο διότι, για την εφαρμογή της διατάξεως του άρθρου 57 ΑΚ, σύμφωνα και με τις προαναφερόμενες αιτιολογίες, δεν αρκεί μόνον η προσβολή της προσωπικότητας κάποιου με τη διατάραξη των ζωτικών περιβαλλοντικών του στοιχείων, αλλά απαιτείται επιπλέον η προσβολή να είναι παράνομη, να αντιτίθεται δηλαδή σε επιταγές και απαγορεύσεις της έννομης τάξης. Τέτοια αντίθεση όμως δεν υπάρχει όταν η διατάραξη του περιβάλλοντος είναι απόρροια δημόσιου έργου που εκτελείται με πράξη της Αρχής νόμιμα, μετά μάλιστα από

έγκριση των περιβαλλοντικών όρων του έργου, σύμφωνα με τα άρθρα 3 και 4 ν. 1650/1986 για την προστασία του περιβάλλοντος.

Συμβούλιο της Επικρατείας 565/2005

ΘΕΜΑ: Προστασία αρχαιοτήτων. Προστασία των πολιτιστικών αγαθών. Η άδεια του Υπουργού Πολιτισμού για τη λειτουργία επιχείρησης εντός αρχαιολογικού χώρου, επί των αρχαίων ή πλησίων αυτών, μπορεί να παρασχεθεί μόνο για την προστασία αυτών. Η απόφαση του Υπουργού με την οποία επιβάλλονται περιορισμοί ως προς την άσκηση δραστηριοτήτων σε ακίνητα εντός αρχαίων, δεν έχει ως νόμιμη προϋπόθεση την προηγούμενη καταβολή αποζημίωσης.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού εγκρίθηκε η απαγόρευση λειτουργίας κέντρων διασκεδάσεως εντός του κηρυγμένου αρχαιολογικού χώρου των Αστικών Πυλών του Πειραιώς, που ορίζεται περιμετρικά από τις οδούς Ομηρίδου Σκυλίτση, Αλιπέδου, Φίλωνος, Ευαγγελιστρίας, Καραϊσκού, Πausανίου, Ευριπίδου και Ομηρίδου Σκυλίτση και περιλαμβάνει τμήμα των Μακρών Τειχών του Πειραιώς και τις Αστικές Πύλες του 5ου αιώνα π.Χ.

ΣΧΟΛΙΟ: Το άρθρο 24 του Συντάγματος ορίζει ότι : «1. Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός. Για τη διαφύλαξή του το κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα .... 6. Τα μνημεία, οι παραδοσιακές περιοχές και τα παραδοσιακά στοιχεία προστατεύονται από το Κράτος. Νόμος θα

ορίσει τα αναγκαία για την πραγματοποίηση της προστασίας αυτής περιοριστικά μέτρα της ιδιοκτησίας, καθώς και τον τρόπο και το είδος της αποζημίωσης των ιδιοκτητών». Με τις διατάξεις αυτές του Συντάγματος καθιερώνεται ειδικώς, για πρώτη φορά, αυξημένη προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος, δηλαδή των μνημείων και λοιπών στοιχείων που προέρχονται από την ανθρώπινη δραστηριότητα και συνθέτουν την ιστορική, καλλιτεχνική και εν γένει πολιτιστική κληρονομιά της Χώρας. Η προστασία της κληρονομιάς αυτής συνίσταται στη διατήρηση στο διηνεκές αναλλοίωτων τόσο των παραπάνω μνημείων και κάθε στοιχείου του πολιτιστικού περιβάλλοντος και συνεπάγεται τη δυνατότητα επιβολής των αναγκαίων μέτρων και περιορισμών της ιδιοκτησίας, καθώς και της υποχρέωσης των ιδιοκτητών και νομέων να τα αποκαταστήσουν στην αρχική τους μορφή, όταν έχουν φθαρεί από το χρόνο ή άλλες ανθρώπινες ενέργειες ή άλλα περιστατικά. Οι περιορισμοί αυτοί, που ρυθμίζονται αποκλειστικά από το άρθρο 24 του Συντάγματος, επιτρέπεται να έχουν ευρύτερο περιεχόμενο από τους γενικούς περιορισμούς της ιδιοκτησίας που επιτρέπει το άρθρο 17 του Συντάγματος. Εξάλλου, η κατά την πιο πάνω συνταγματική διάταξη προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος δεν είναι μόνον προληπτική αλλά και κατασταλτική, περιλαμβάνουσα στη δεύτερη περίπτωση και την υποχρέωση άρσεως της προσβολής πολιτιστικού μνημείου και της κατά το δυνατόν αποκαταστάσεως της προστατευόμενης μορφής του.

Στο άρθρο 10 του ν. 3028/2002 «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς» ορίζεται ότι : «1. Απαγορεύεται κάθε ενέργεια σε ακίνητο μνημείο, η οποία είναι δυνατόν να επιφέρει με άμεσο ή έμμεσο τρόπο καταστροφή, βλάβη, ρύπανση ή αλλοίωση της μορφής του.... 3. Η εγκατάσταση ή η λειτουργία βιομηχανικής, βιοτεχνικής ή εμπορικής επιχείρησης πλησίον αρχαίου επιτρέπεται μόνο μετά από έγκριση του

Υπουργού Πολιτισμού, η οποία εκδίδεται ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου. Η έγκριση χορηγείται εάν η απόσταση από ακίνητο μνημείο ή η σχέση με αυτό είναι τέτοια ώστε να μην κινδυνεύει να επέλθει άμεση ή έμμεση βλάβη αυτού λόγω του χαρακτήρα του έργου ή της επιχείρησης ή της εργασίας... 6. Στις περιπτώσεις που απαιτείται έγκριση σύμφωνα με τις προηγούμενες παραγράφους, αυτή προηγείται από τις άδειες άλλων αρχών που αφορούν την επιχείρηση ή την εκτέλεση του έργου ή της εργασίας και τα στοιχεία της αναγράφονται με ποινή ακυρότητας στις άδειες αυτές. Η έγκριση χορηγείται μέσα σε τρεις (3) μήνες από την υποβολή της σχετικής αίτησης. 7. Για την προστασία των ακινήτων μνημείων είναι δυνατόν με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου να επιβάλλονται περιορισμοί στη χρήση και στον τρόπο λειτουργίας τους, καθώς και στους όρους δόμησής τους κατά παρέκκλιση από κάθε ισχύουσα διάταξη.». Περαιτέρω, στην παρ. 1 του άρθρου 14 του ίδιου νόμου ορίζεται ότι στους αρχαιολογικούς χώρους που βρίσκονται εντός σχεδίου πόλεως εφαρμόζονται οι διατάξεις των παραγράφων 2, 3, 4 και 5 του άρθρου αυτού. Στην παράγραφο δε 2 ορίζεται ότι : «Επιτρέπεται μετά από άδεια που χορηγείται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, η οποία εκδίδεται μετά από γνώμη του οικείου γνωμοδοτικού οργάνου : ....ε) η χρήση κτίσματος ή και των ελεύθερων χώρων του, εάν εναρμονίζεται με το χαρακτήρα και τη δομή τους» και στην παράγραφο 5 ότι : «Στους παραπάνω αρχαιολογικούς χώρους απαγορεύονται δραστηριότητες, καθώς και χρήσεις των κτισμάτων, των ελεύθερων χώρων τους και των κοινόχρηστων χώρων, οι οποίες δεν εναρμονίζονται με το χαρακτήρα και τη δομή των επί μέρους κτισμάτων ή χώρων ή του συνόλου». Εξάλλου, σύμφωνα με την παράγραφο 10 του άρθρου 73 του πιο πάνω νόμου, πολιτιστικά αγαθά που έχουν χαρακτηριστεί ως προστατευόμενα σύμφωνα με τις διατάξεις της προϊσχύουσας νομοθεσίας

προστατεύονται στο εξής κατά τις διατάξεις του νόμου αυτού. Ερμηνευόμενες υπό το φως του άρθρου 24 του Συντάγματος, οι προπαρατεθείσες διατάξεις του αρχαιολογικού νόμου έχουν την έννοια ότι η άδεια του Υπουργού Πολιτισμού για τη λειτουργία επιχειρήσεως εντός αρχαιολογικού χώρου, επί αυτών τούτων των αρχαίων ή πλησίων αυτών, δύναται να παρασχεθεί μόνο για την προστασία αυτών και με την προϋπόθεση ότι έχει προηγουμένως πλήρως διασφαλισθεί ότι δεν θα επέλθει καμιά δυσμενής επίδραση στα αρχαία.

Εντός του αρχαιολογικού χώρου των Αστικών Πυλών του Πειραιώς, που ορίζεται περιμετρικά από τις οδούς Ομηρίδου Σκυλίτση, Αλιπέδου, Φίλωνος, Ευαγγελιστριάς, Καραΐσκου, Πausανίου, Ευριπίδου και Ομηρίδου Σκυλίτση και περιλαμβάνει τμήμα των Μακρών Τειχών του Πειραιώς, καθώς και τις Αστικές Πύλες, λειτουργεί, επί της οδού Κόδρου 5, κατάστημα υγειονομικού ενδιαφέροντος (εστιατόριο - μπαρ), στο οποίο είχε χορηγηθεί από το Δήμαρχο Πειραιώς άδεια ίδρυσης και λειτουργίας αυτού του καταστήματος, χωρίς προηγούμενη έγκριση της αρμόδιας αρχαιολογικής υπηρεσίας. Για την ανάδειξη του πιο πάνω κηρυγμένου αρχαιολογικού χώρου εκπονήθηκε, μετά από προκήρυξη πανελλήνιου διαγωνισμού, «Μελέτη Ενοποίησης και Ανάδειξης του Αρχαιολογικού Χώρου των Αστικών Πυλών του Πειραιά». Στο πλαίσιο εφαρμογής αυτής της μελέτης, κηρύχθηκε, με σκοπό τη δημιουργία Αρχαιολογικού Πάρκου, αναγκαστική απαλλοτρίωση και απαγορεύθηκε η λειτουργία, μεταξύ άλλων, και του εν λόγω καταστήματος, διότι η λειτουργία αυτού και των λοιπών κέντρων διασκεδάσεως επιφέρει άμεση και έμμεση βλάβη επί των καταλοίπων των Αστικών Πυλών των κλασικών χρόνων (5ου αιώνα π.Χ.), όπου αυτά ευρίσκονται. Όπως δε προκύπτει από τοπογραφικό διάγραμμα του πιο πάνω αρχαιολογικού χώρου το κατάστημα της αιτούσας βρίσκεται εντός του κηρυγμένου

αρχαιολογικού χώρου και μάλιστα επί του ορατού τμήματος του τείχους του 5ου αιώνα π.Χ., που συνδέει τις δύο κύριες πύλες της αρχαίας πόλης.

Με το άρθρο 19 του ν. 3028/2002, σε συμφωνία με το άρθρο 24 παρ. 6 του Συντάγματος, προβλέπεται ήδη η καταβολή στον ιδιοκτήτη αποζημιώσεως, όταν με πράξη του Υπουργού Πολιτισμού επιβάλλεται ουσιώδης προσωρινός ή οριστικός περιορισμός ή ουσιώδης προσωρινή ή οριστική στέρηση της κατά προορισμό χρήσης του όλου ακινήτου του (παρ. 2 και 3), ορίζονται δε οι προϋποθέσεις και η διαδικασία καταβολής αυτής της αποζημιώσεως (παρ. 4, 5 και 6). Ειδικότερα στην παράγραφο 6 του άρθρου αυτού ορίζεται ότι : «Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, που εκδίδεται ύστερα από γνώμη επιτροπής, διαπιστώνεται εάν συντρέχει περίπτωση καταβολής αποζημίωσης κατά τις παραγράφους 1 έως 5, καθώς και το ύψος της. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Πολιτισμού καθορίζεται η συγκρότηση και οι αρμοδιότητες της επιτροπής, η διαδικασία κατά την οποία γνωμοδοτεί, τα στοιχεία που λαμβάνονται υπόψη, το είδος και ο τρόπος καταβολής της αποζημίωσης και κάθε άλλη σχετική λεπτομέρεια». Από τις διατάξεις αυτές προκύπτει ότι η απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, με την οποία επιβάλλονται περιορισμοί ως προς την άσκηση συγκεκριμένων δραστηριοτήτων επί ακινήτων εντός αρχαιολογικού χώρου οι οποίοι έχουν κατ' αρχήν περιεχόμενο ευρύτερο από τους γενικούς περιορισμούς της ιδιοκτησίας κατά το άρθρο 17 του Συντάγματος, δεν έχει ως νόμιμη προϋπόθεση την προηγούμενη καταβολή αποζημιώσεως.

Συμβούλιο της Επικρατείας (Τμήμα Δ') 3034/2006

ΘΕΜΑ: Φαρμακοποιοί. Συνταγματική προστασία της επαγγελματικής ελευθερίας. Η διάταξη της παρ. 4 του άρθρου 1 ν. 1963/1991 με την οποία θεσπίζεται ανώτατο όριο ηλικίας εξόδου από το επάγγελμα του φαρμακοποιού, αντίκειται στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Με απόφαση του Διευθυντή της Διευθύνσεως Υγείας και Δημόσιας Υγιεινής της Νομαρχιακής Αυτοδιοικήσεως Σερρών, ανακαλείται άδεια ιδρύσεως και άδεια λειτουργείας φαρμακείου, από φαρμακοποιό, με την αιτιολογία ότι συμπλήρωσε το 70^ο έτος της ηλικίας του.

ΣΧΟΛΙΟ: Με το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος κατοχυρώνεται η προσωπική και οικονομική ελευθερία ως ατομικό δικαίωμα. Ειδικότερη εκδήλωση αυτής της ελευθερίας αποτελεί η επαγγελματική ελευθερία, δηλαδή η ελευθερία επιλογής και ασκήσεως ορισμένου επαγγέλματος, ως αναγκαίου στοιχείου της προσωπικότητας του ατόμου. Στην ελευθερία αυτή μπορεί ο νόμος να επιβάλλει περιορισμούς για λόγους δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος, οι οποίοι σε κάθε περίπτωση πρέπει να τελούν σε συνάφεια προς το αντικείμενο και τον χαρακτήρα της ρυθμιζόμενης επαγγελματικής δραστηριότητας. Η νομοθετική ρύθμιση που περιορίζει την ελευθερία αυτή δεν μπορεί να έχει, πάντως, ως μοναδικό σκοπό την επί βλάβη μιας κατηγορίας ενδιαφερομένων προστασία του στενού επαγγελματικού και δη οικονομικού συμφέροντος άλλων. Εξάλλου, σύμφωνα με τη

συνταγματική αρχή της αναλογικότητας (βλ. ήδη άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος, όπως ισχύει μετά την αναθεώρηση του έτους 2001), οι επιβαλλόμενοι από το νόμο περιορισμοί πρέπει να είναι πρόσφοροι και αναγκαίοι για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από τον νομοθέτη σκοπού δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος και να μην είναι δυσανάλογοι σε σχέση προς αυτόν. Προκειμένου δε ο δικαστής να είναι σε θέση να ελέγξει αν οι επιβαλλόμενοι περιορισμοί είναι πρόσφοροι και αναγκαίοι πρέπει να προκύπτει ή να συνάγεται από την ίδια τη ρύθμιση, ερμηνευόμενη σύμφωνα με τους κανόνες της λογικής και τα διδάγματα της κοινής πείρας, ή από τις προπαρασκευαστικές εργασίες για την ψήφιση του σχετικού νόμου ή από στοιχείο, στο οποίο οι εργασίες αυτές αναφέρονται, ο σκοπός που επιδιώκεται με τους περιορισμούς αυτούς.

Η παρ. 4 του άρθρου 1 του ν. 1963/1991 κατ' εφαρμογή της οποίας εκδόθηκε η προσβαλλόμενη πράξη, ορίζει ότι «Δεν χορηγείται άδεια ιδρύσεως φαρμακείου σε φαρμακοποιούς που έχουν συμπληρώσει το 70ό έτος της ηλικίας τους. Άδειες ίδρυσης και λειτουργίας φαρμακείων και φαρμακαποθηκών, που ανήκουν σε φαρμακοποιούς, που έχουν συμπληρώσει το 70ό έτος της ηλικίας τους, ανακαλούνται με πράξη της αρμόδιας αρχής.».

Η ανωτέρω ρύθμιση, περί ανακλήσεως της άδειας ιδρύσεως και λειτουργίας φαρμακείων, που ανήκουν σε φαρμακοποιούς, οι οποίοι έχουν συμπληρώσει το 70ό έτος της ηλικίας τους, περιελήφθη στην τροπολογία των Υπουργών Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών και Υγείας και Πρόνοιας.

Το Δημόσιο ισχυρίζεται, ότι η επίμαχη ρύθμιση θεσπίσθηκε για λόγους προστασίας της δημόσιας υγείας (και όχι προς διευκόλυνση εισόδου στο επάγγελμα νέων φαρμακοποιών), επειδή διαπιστώθηκε ότι μετά την ηλικία των 70 ετών ο φαρμακοποιός δεν διαθέτει πλέον την

ικανότητα, λόγω της βιολογικής κάμψεως, που προκαλείται από το χρόνο, να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις που συνεπάγεται η σύμφωνα με την ισχύουσα φαρμακευτική νομοθεσία και τους κανόνες του Κώδικα της Φαρμακευτικής Δεοντολογίας άσκηση του επαγγέλματός του, η θέσπιση του ανωτάτου ορίου ηλικίας κρίνεται αναγκαία για λόγους δημόσιου συμφέροντος που έχουν να κάνουν με την προάσπιση της δημόσιας υγείας σε σχέση με την άσκηση του επαγγέλματος.

Αλλά και αν ακόμη ήθελε θεωρηθεί ότι το ανώτατο όριο ηλικίας εξόδου από το επάγγελμα του φαρμακοποιού, το οποίο είναι ελεύθερο επάγγελμα, θεσπίστηκε για λόγους προστασίας της δημόσιας υγείας, δεν αποτελεί περιορισμό πρόσφορο και αναγκαίο για την επίτευξη του σκοπού αυτού, δεδομένου ότι η δημόσια υγεία προστατεύεται με τη θέσπιση των κατάλληλων εγγυήσεων για την ορθή άσκηση των συναφών με την υγεία επαγγελματικών δραστηριοτήτων και όχι με τη θέσπιση της υποχρεωτικής αποχωρήσεως από την άσκηση του επαγγέλματος με τη συμπλήρωση ορισμένου ορίου ηλικίας προσώπων, για τα οποία δεν έχει διαπιστωθεί, σε προσωπικό επίπεδο, ότι, λόγω ηλικίας, είναι ακατάλληλα να ασκούν το επάγγελμα του φαρμακοποιού. Συνεπώς, η επίμαχη διάταξη της παρ. 4 του άρθρου 1 του ν. 1963/1991, αντίκειται στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος.³⁰

---

³⁰ Υπήρξε διαφορετική άποψη Συμβούλου σύμφωνα με την οποία «το επάγγελμα του φαρμακοποιού συνδέεται αμέσως με τη δημόσια υγεία, δεν αποκλείεται ο νομοθέτης να θέσει περιορισμούς προς εξασφάλιση της ασκήσεώς του από πρόσωπα, τα οποία έχουν τις απαιτούμενες σωματικές και πνευματικές δυνάμεις για να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις που συνεπάγεται η άσκησή του. Η θέσπιση δε ορίου ηλικίας, με τη συμπλήρωση του οποίου ο φαρμακοποιός υποχρεούται να αποχωρήσει από την άσκηση του επαγγέλματος, συνιστά αντικειμενικώς τέτοιο, επιτρεπόμενο κατ' αρχήν, περιορισμό, αρκεί το όριο αυτό ηλικίας να παρίσταται εύλογο, κατά κοινή πείρα, από την άποψη της βιολογικής κάμψης του ανθρώπου την οποία προκαλεί ο χρόνος, λαμβανομένων υπόψη και των εν γένει συνθηκών υπό τις οποίες ασκείται το επίμαχο επάγγελμα. Συνεπώς, η καθιέρωση με τη διάταξη της παρ. 4 του άρθρου 1 του ν. 1963/1991, του 70ού έτους ως ορίου ηλικίας των φαρμακοποιών, που συνάγεται ότι έγινε στα πλαίσια του δικαιολογημένου έντονου ενδιαφέροντος του Κράτους

Συμβούλιο της Επικρατείας (Ολομέλεια) 3665/2005 ³¹

(βήμα: τόμος 54, τεύχος 6, Ιούλιος 2006, σελ. 925)

ΘΕΜΑ: Προσωπική και οικονομική ελευθερία. Επαγγελματική ελευθερία. Η θέσπιση πληθυσμιακών κριτηρίων για την χορήγηση άδειας φαρμακείου δεν είναι σύμφωνη με το Σύνταγμα.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Φαρμακοποιός, με πανεπιστημιακό πτυχίο φαρμακοποιού, υπέβαλε αίτηση της προς τη Διεύθυνση Υγείας και Δημόσιας Υγιεινής της Νομαρχίας Αθηνών, ζητώντας να της χορηγηθεί άδεια ιδρύσεως φαρμακείου στα όρια του Νομαρχιακού Διαμερίσματος της Αθήνας. Το αίτημά της αυτό απερρίφθη με πράξη του Διευθυντή της ανωτέρω υπηρεσίας, για το λόγο ότι δεν πληρούται η κατα το άρθρο 2 παρ. 1 του ν. 1963/ 1991 πλυθησμιακή προϋπόθεση, δεδομένου ότι χορήγηση της ζητηθείσης αδειας συνεπάγεται υπέρβαση της καθορισμένης αναλογίας μεταξύ πληθυσμού και αριθμού φαρμακείων στην πόλη της Αθήνας.

ΣΧΟΛΙΟ: Σύμφωνα με το ν. 1963/91 ορίζεται ότι η άδεια ιδρύσεως φαρμακείου χορηγείται με απόφαση του Νομάρχη σε όσους πληρούν τα απαραίτητα προσόντα (ελληνική ιθαγένεια, πτυχίο φαρμακευτικής σχολής, άδεια ασκήσεως της φαρμακευτικής στην Ελλάδα) ενώ στο άρθρο 2 παρ.1 του ίδιου νόμου ορίζεται ότι για

για την ορθή, από την ανωτέρω άποψη, άσκηση του επαγγέλματος του φαρμακοποιού, δεν αντίκειται στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος, δοθέντος ότι το όριο αυτό ηλικίας είναι, κατά κοινή πείρα, εύλογο.» Ως εκ τούτου ενόψει της μείζονος σπουδαιότητας του ανακύπτοντος εν προκειμένω ζητήματος, το Τμήμα κρίνει ότι η επίλυση του ανωτέρω ζητήματος πρέπει να παραπεμφθεί στην Ολομέλεια του Συμβουλίου της Επικρατείας.

³¹ Βλ. Και σχετική απόφαση ΣτΕ 3133/2003, Ελληνική Δικαιοσύνη έτος 2004, τόμος 4, σελ. 1300.

χορήγηση άδειας ιδρύσεως φαρμακείου τίθονται πληθυσμιακά όρια. Στην εισηγητική έκθεση του νόμου επισημαίνεται η ιδιοτυπία του φαρμακείου που συνδιάζει εμπορική, επιστημονική και κοινωνική δραστηριότητα και διαπιστώνεται η ανάγκη να θεσπισθούν πληθυσμιακά κριτήρια για την εξασφάλιση λειτουργικής και οικονομικής βιωσιμότητας του φαρμακείου.

Το Σύνταγμα στο άρθρο 5 παρ. 1 κατοχυρώνει την προσωπική και οικονομική ελευθερία ως ατομικό δικαίωμα. Ειδικότερη εκδήλωση αυτής της ελευθερίας αποτελεί η επαγγελματική ελευθερία, δηλαδή η ελευθερία επιλογής και ασκήσεως ορισμένου επαγγέλματος ως αναγκαίου στοιχείου της προσωπικότητας του ατόμου. Στην ελευθερία αυτή μπορεί ο νόμος να επιβάλει περιορισμούς αναφερόμενους στην άσκηση ή και την επιλογή ορισμένου επαγγέλματος. Οι τασσόμενοι όμως από το νόμο όροι και προϋποθέσεις επιλογής και ασκήσεως του επαγγέλματος είναι συνταγματικώς επιτρεπτοί εφόσον ορίζονται γενικώς κατά τρόπο αντικειμενικό και δικαιολογούνται από αποχρόντες λόγους δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος, οι οποίοι σε κάθε περίπτωση πρέπει να τελούν σε συνάφεια προς το αντικείμενο και υο χαρακτήρα της ρυθμιζόμενης επαγγελματικής δραστηριότητας. Η νομοθετική ρύθμιση που περιορίζει την ελευθερία αυτή, δεν μπορεί να έχει ως μονδικό σκοπό την προστασία του οικονομικού συμφέροντος των ήδη ακούντων συγκεκριμένη επαγγελματική δραστηριότητα προς βλάβη εκείνων που ενδιαφέρονται να επιλέξουν ορισμένο επάγγελμα. Σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας, εξάλλου, οι επιβαλλόμενοι από το νόμο περιορισμοί πρέπει να είναι πρόσφοροι και αναγκαίοι για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από το νομοθέτη σκοπού του δημοσίου συμφέροντος και να μην είναι δυσανάλογοι σε σχέση προς αυτόν. Ειδικότερα, όταν ο θεσπιζόμενος περιορισμός αφορά, όχι απλώς την άσκηση, αλλά την πρόσβαση στο επάγγελμα προσώπων που συγκεντρώνουν τα νόμιμα προσόντα, η αρχή της αναλογικότητας επιβάλλει να είναι εμφανής και

σαφώς διαγνώσιμη η αναγκαιότητα επιβολής ενός τέτοιου εξαιρετικού περιορισμού για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από το νόμο σκοπού.

Σύμφωνα με τα ανωτέρω, η θέσπιση με το νόμο 1963/1991 πληθυσμιακών κριτηρίων για τη χορήγηση αδείας φαρμακείου δεν είναι σύμφωνη με το Σύνταγμα. Η ίδρυση και η λειτουργία φαρμακείων είναι δραστηριότητα διφυούς χαρακτήρα διότι αφενός συνιστά εκδήλωση του δικαιώματος της επαγγελματικής ελευθερίας και αφετέρου συνδέεται άμεσα προς την προστασία της δημόσιας υγείας. Ως εκ τούτου, οι τιθέμενοι από το νομοθέτη για την άσκηση της δραστηριότητας συτής όροι και περιορισμοί διακρίνονται και αυτοί σε δύο αντίστοιχες κατηγορίες, ανάλογα με τον σκοπό που εξυπηρετούν και πρέπει να τελούν σε πρόδηλη λογική συνάφεια προς το σκοπό αυτό, σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας, άλλως είναι συνταγματικώς ανεπίτρεπτοι διότι οδηγούν σε περιορισμό ατομικών δικαιωμάτων. Ο περιορισμός του πληθυσμιακού κριτηρίου, που αποβλέπει στην διασφάλιση της οικονομικής βιωσιμότητας των ήδη λειτουργούντων φαρμακείων, περιορίζει ανεπίτρεπτα την επαγγελματική ελευθερία εφόσον επιβάλλεται για λόγους προστασίας της δημόσιας υγείας προς τους οποίους όμως δεν σχετίζεται, δεδομένου ότι η υγεία προστατεύεται με τη θέσπιση των κατάλληλων εγγυήσεων για την ορθή άσκηση των συναφών με την υγεία επαγγελματικών δραστηριοτήτων και όχι με περιορισμούς που οδηγούν στην απαγόρευση πρόσβασης στο επάγγελμα. Συνεπώς, η διάταξη του άρθρου 2 του ν. 1963/1991 αντιβαίνει στο Σύνταγμα και δεν μπορεί να εφαρμοστεί.

Πρόεδρος Εφετών Πατρών 213/1993

ΘΕΜΑ: Απεργία. Συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος της απεργίας. Απαγορεύεται η καταχρηστική άσκηση και τέτοια υπάρχει όταν η ζημία που προκαλεί στον εργοδότη η απεργία καθίσταται αφόρητη και φθάνει το σημείο να προκαλέσει την οικονομική κατάρρευση της επιχείρησής του. Οι στάσεις εργασίας που αποτελούν παραδεκτή μορφή απεργίας είναι επίσης δυνατόν κάτω από ορισμένες συνθήκες να συνιστούν καταχρηστική άσκηση του προς απεργία δικαιώματος. Συνταγματική απαγόρευση της ανταπεργίας. Στην περίπτωση της μερικής απεργίας, που περιάγει τον εργοδότη σε αντικειμενική αδυναμία να δεχτεί την εργασία και των εργαζομένων που δεν απεργούν, η άρνηση του εργοδότη ν' απασχολήσει τους εργαζόμενους αυτούς δεν αποτελεί άσκηση εκ μέρους του του απαγορευμένου δικαιώματος της ανταπεργίας. Περίπτωση μετατροπής νόμιμης απεργίας σε καταχρηστική, ενόψει της εμμονής των εργαζομένων επί μακρό χρονικό διάστημα και σε εποχή οικονομικών δυσχερειών της εργοδότης.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Τα εργατικά σωματεία με την επωνυμία "Σωματείο Εργατοτεχνιτών Ελαστικού "Η Πρόοδος" και "Σύλλογος Προσωπικού "Πιρέλλι", είναι νομίμως συνεστημένες πρωτοβάθμιες συνδικαλιστικές οργανώσεις προς διαφύλαξη των εργασιακών εν γένει συμφερόντων των μελών τους. Τα μέλη και των δύο τούτων εργατικών σωματείων εργαζόνταν στο εργοστάσιο κατασκευής ελαστικών της Ανωνύμου Εταιρείας υπό την επωνυμία "Pirelli Hellas S.A." που λειτουργούσε στην Πάτρα. Με αποφάσεις των Γενικών συνελεύσεων των εργατικών σωματείων αποφασίσθηκε η προβολή ορισμένων αιτημάτων προς την

εργοδοτίδα τους που αποσκοπούσαν αφ' ενός μεν στην αύξηση των αποδοχών τους, αφ' ετέρου στην βελτίωση των συνθηκών εργασίας. Εξουσιοδοτήθηκε δε το Διοικητικό Συμβούλιο του καθενός από τα εργατικά αυτά σωματεία να προβεί στις αγωνιστικές κινητοποιήσεις που εκείνο έκρινε πρόσφορες για τη διεκδίκηση των αιτημάτων τους. Τα πιο πάνω εργατικά σωματεία, όταν η εργοδοτίδα αρνήθηκε την ικανοποίηση των αιτημάτων των μελών τους, αφού τήρησαν όλες τις διατυπώσεις που προβλέπονται από τις διατάξεις των άρθρων 19-22 του ν. 1264/1982 αποφάσισαν νομίμως ολιγόωρες στάσεις εργασίας, οι οποίες αποτελούν μορφή απεργίας.

ΣΧΟΛΙΟ: Από το συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 23 παρ. 2 του ισχύοντος Συντάγματος του έτους 1975, και άρθρ. 19 παρ. 1 και 21 παρ. 1 του ν. 1264/1982, όπως τροποποιήθηκε από το ν. 1915/1990 η απεργία αποτελεί συνταγματικώς κατοχυρωμένο δικαίωμα των εργαζομένων ασκούμενο από τις συνδικαλιστικές οργανώσεις ως μέσο προς διαφύλαξη και προαγωγή των οικονομικών, εργασιακών, συνδικαλιστικών και ασφαλιστικών συμφερόντων των εργαζομένων και ως εκδήλωση αλληλεγγύης προς άλλους εργαζομένους οι οποίοι επιδιώκουν αντιστοίχους σκοπούς, εφ' όσον η έκβαση της απεργίας των τελευταίων, θα έχει άμεσες συνέπειες στα εργασιακά ή οικονομικά τους συμφέροντα.

Η απεργία προστατεύεται από το νόμο όταν κηρυχθεί σύμφωνα με τους όρους και προϋποθέσεις που τάσσονται από αυτόν και συγκεκριμένως σύμφωνα με τους όρους και προϋποθέσεις που τάσσονται από τα άρθρ. 19-22 του ν. 1264/1982. Η άσκηση του δικαιώματος της απεργίας, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 25 παρ. 3 του ισχύοντος Συντάγματος του έτους 1975 και 281 του ΑΚ απαγορεύεται όταν υπερβαίνει προφανώς τα όρια που επιβάλλουν η καλή πίστη, ή τα χρηστά

ήθη ή ο κοινωνικός ή οικονομικός σκοπός του δικαιώματος. Εξ άλλου και οι στάσεις εργασίας που αποτελούν παραδεκτή μορφή απεργίας, είναι δυνατόν, κάτω από ορισμένες συνθήκες να συνιστούν καταχρηστική άσκηση του προς απεργία δικαιώματος. Πότε η άσκηση του δικαιώματος απεργίας υπερβαίνει προφανώς τα όρια που τάσσει το άρθρ. 281 του ΑΚ και ως εκ τούτου απαγορεύεται ως καταχρηστική κρίνεται από το δικαστήριο σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση μετά από τη στάθμευση των αντιθέτων συμφερόντων των μελών των εργασιακών σωματείων που κηρύσσουν την απεργία και των εργοδοτών, του μεγέθους των ζημιολόγων συνεπειών που προκαλούνται στον εργοδότη και το κοινωνικό σύνολο ή την εθνική οικονομία, σε συνδυασμό προς τη μορφή ή τη διάρκεια ή τον επιλεγέντα χρόνο και την τακτική η οποία ακολουθείται στη διενέργεια των απεργιακών κινητοποιήσεων.

Το δικαίωμα της απεργίας αυτό καθ' εαυτό αποτελεί μέσον των εργαζομένων προς άσκηση πίεσεως στον εργοδότη για τη διαφύλαξη και προαγωγή των οικονομικών, εργασιακών, συνδικαλιστικών και ασφαλιστικών συμφερόντων τους και από τη φύση του προκαλεί ζημία στον εργοδότη. Ομως, όταν η ζημία αυτή καταστεί αφόρητη και φθάσει μέχρι του σημείου να προκαλέσει την οικονομική κατάρρευση της επιχειρήσεως του εργοδότη, η συνέχιση της ασκήσεως του δικαιώματος απεργίας υπερβαίνει προφανώς τα όρια που επιβάλλει ο κοινωνικός σκοπός του δικαιώματος, γιατί η ωφέλεια τυχόν που επιδιώκουν οι εργαζόμενοι με την ικανοποίηση των αιτημάτων που προβάλλουν προς δικαιολόγηση της απεργίας τους, είναι πάρα πολύ μικρή σε σύγκριση με τη ζημία που θα υποστούν οι ίδιοι, ο εργοδότης, αλλά και η εθνική οικονομία από την οικονομική καταστροφή μιας σχετικώς μεγάλης οικονομικής μονάδας. Περαιτέρω η ανταπεργία όχι μόνον δεν προστατεύεται από το σύνταγμα, αλλά ρητώς απαγορεύεται από το άρθρ. 22 παρ. 2 του ν. 1264/1982. Τέλος κατά το άρθρο 656 εδ. α' του Α.Κ. αν

ο εργοδότης έγινε υπερήμερος ως προς την αποδοχή της εργασίας ή αν η αποδοχή της εργασίας είναι αδύνατη από λόγους που τον αφορούν και δεν οφείλονται σε ανωτέρα βία, ο εργαζόμενος έχει δικαίωμα να απαιτήσει το μισθό, χωρίς να είναι υποχρεωμένος να παράσχει την εργασία σ' άλλο χρόνο.

Ζήτημα, σφοδρώς αμφισβητούμενο είναι αν η μερική απεργία αποτελεί τυχηρό γεγονός που αφορά ή δεν αφορά την επιχείρηση, όταν ο υπάλληλος ή εργάτης που δεν μετέχει στην απεργία δηλώνει ότι είναι έτοιμος να παράσχει την εργασία, ο δε εργοδότης ένεκα της μερικής απεργίας έχει περιέλθει σε αδυναμία αποδοχής της εργασίας. Κατά την ορθότερα άποψη και στην περίπτωση μερικής απεργίας, η οποία περιάγει τον μισθωτή-εργοδότη σε αντικειμενική αδυναμία να δεχθεί την εργασία και εκείνου του εργαζομένου, που δεν ανήκει στο σωματείο που απεργεί ή που δηλώνει ότι επιθυμεί να εργασθεί ή εφ' όσον λόγω της μερικής απεργίας δεν είναι δυνατή η λειτουργία της επιχειρήσεως, η άρνηση του εργοδότη να απασχολήσει το μέρος των εργαζομένων που δεν απεργεί δεν αποτελεί άσκηση του απαγορευμένου από το νόμο δικαιώματος ανταπεργία, αλλά άσκηση του παρεχομένου δικαιώματος από το άρθρο 656 του Α.Κ. να μην αποδεχθεί την εργασία των μη απεργούντων και να μη καταβάλει τον μισθό τους εφ' όσον αποδείξει (ο εργοδότης) ότι συνεπεία τής μερικής απεργίας ορισμένων ειδικών εργατών ή υπαλλήλων και όχι από λόγους που τον αφορούν δεν δύναται να συνεχισθεί η λειτουργία της επιχειρήσεως.

Αρχικώς οι απεργιακές αυτές κινητοποιήσεις των εργατικών σωματείων υπήρξαν νόμιμες, στη συνέχεια όμως η άσκηση του δικαιώματος της απεργίας εκ μέρους αυτών έγινε καταχρηστική ως αντικειμένη στον κοινωνικό και οικονομικό του δικαιώματος, γιατί αποδείχθηκε ότι τα εργατικά σωματεία εξηκολούθησαν να εμμένουν στην υπό μορφή τετραώρων στάσεων εργασίας απεργιακή κινητοποίηση

των μελών τους ακόμη και όταν α) προσφέρθηκε η εργοδότης να ικανοποιήσει κατά το μεγαλύτερο μέρος τα οικονομικά τους αιτήματα, και β) γνωστοποίησε η εργοδότης στα πιο πάνω εργατικά σωματεία, ότι αντιμετωπίζει πρόβλημα οικονομικής καταρεύσεως, λόγω μειώσεως της ανταγωνιστικότητάς της, αρνήθηκαν δε τα σωματεία αυτά να συναινέσουν σε αναδιάρθρωση των δομών παραγωγής του εργοστασίου για να μειωθεί η συνεχώς αυξανόμενη ζημία της.

Τα εργατικά σωματεία ισχυρίζονται ότι η επικαλούμενη ζημία δεν ήταν πραγματική αλλά πρόσχημα και πρόφαση για να πιεσθούν οι εργαζόμενοι να δεχθούν την προτεινόμενη επταήμερη λειτουργία του εργοστασίου εβδομαδιαίως με πενθήμερη εργασία αυτών. Όμως ο ισχυρισμός τους αυτός είναι αβάσιμος, γιατί στη συνέχεια έπαυσε η λειτουργία του εργοστασίου παραγωγής ελαστικών στην Πάτρα. Τούτο σημαίνει ότι για την εργοδότηδα εταιρεία η λειτουργία του εργοστασίου αυτού είχε καταστεί ασύμφορη για τους επιχειρηματίες που το είχαν.

Η απεργία είναι δικαίωμα του εργαζομένου που αποβλέπει στην άσκηση πίεσεως στον εργοδότη για την ικανοποίηση οικονομικών εργασιακών και ασφαλιστικών αιτημάτων, αλλά η άσκηση αυτού είναι καταχρηστική και υπερβαίνει προφανώς τα όρια που επιβάλλει ο κοινωνικός και οικονομικός σκοπός του δικαιώματος αυτού όταν φθάνει μέχρι του σημείου, μαζί με τη συνδρομή δυσμενών συγκυριών να οδηγήσει στην οικονομική καταστροφή της επιχειρήσεως.

Στην προκειμένη περίπτωση πιθανόν, η οικονομική δυσχέρεια της εργοδότης, που οδήγησε στο κλείσιμο του εργοστασίου να μην οφείλεται μόνον στην απεργία των μελών των εργατικών σωματείων, όμως η εμμονή τούτων στην απεργία κατά τη χρονική αυτή στιγμή καθιστά καταχρηστική την άσκηση του δικαιώματος απεργίας. Περαιτέρω η εργοδότης, όταν το ένα από τα δύο εργατικά σωματεία απεργούσε, βρισκόταν σε αντικειμενική αδυναμία να δεχθεί την εργασία των μελών

του άλλου σωματείου που δεν απεργούσε από λόγους που δεν την αφορούν και οφείλονται σε ανωτέρα βία. Αντικειμενικώς είναι αδύνατο να λειτουργήσει το εργοστάσιο, όταν απεργούν σε διαφορετικές ώρες και τα δύο σωματεία, γιατί το ένα έχει μέλη μη πτυχιούχους, ενώ το άλλο πτυχιούχους, που η παρουσία τους είναι αναγκαία για τη λειτουργία του εργοστασίου. Η λειτουργία του εργοστασίου μόνο με το προσωπικό ασφαλείας είναι επαρκής μόνο για την ασφάλεια όχι όμως και για την λειτουργία, των εγκαταστάσεων των εργοστασίου. Η μη αποδοχή από την εργοδότηδα εταιρεία των προσφερομένων υπηρεσιών από τα μέλη του ενός από τα δύο εργατικά σωματεία κατά τη διάρκεια της απεργίας των μελών του άλλου δεν συνιστά απαγορευμένη από το νόμο ανταπεργία, αλλά άσκηση του παρεχομένου σ' αυτή (εργοδότηδα) από το άρθρο 656 του Α.Κ. δικαιώματος να μην αποδεχθεί τις προσφερόμενες υπηρεσίες από το μέρος των εργαζομένων που δεν απεργεί, εφόσον, ένεκα της απεργίας ενός μέρους αυτών βρίσκεται σε αντικειμενική αδυναμία να θέσει σε λειτουργία το εργοστάσιο και να χρησιμοποιήσει τις προσφερόμενες υπηρεσίες τούτων από λόγους που δεν την αφορούν και αποτελούν ανωτέρα βία.

Εφετείο Αθηνών 10599/1987

ΘΕΜΑ: Καταχρηστική απεργία. Απαγόρευση καταχρηστικής άσκησης του δικαιώματος απεργίας. Προσφυγή στο άρθρο 281 ΑΚ με οδηγία το άρθρο 25 παρ. 3 του Σ. Προϋποθέσεις λήψης απόφασης και κήρυξης απεργίας. Η από μακρού καθυστέρηση καταβολής αποδοχών αποτελεί νόμιμο λόγο απεργίας. Η ζημία του εργοδότη λόγω της απεργίας δεν μπορεί να θεμελιώσει την καταχρηστική άσκηση, αφού η

ύπαρξη ζημιών είναι σύμφωνη με την έννοια της απεργίας ως μέσο συλλογικής πίεσης.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Στις 27.8.1987 το Διοικητικό Συμβούλιο με σχετικές ανακοινώσεις του στους χώρους εργασίας των δύο εργοστασίων (στο Α' εργοστάσιο στον Αγιο Ιωάννη Ρέντη και στο Β' στον Αγιο Στέφανο Αττικής) συγκάλεσε τα μέλη του για έκτακτη Γενική Συνέλευση με θέματα 1) εξόφληση των οφειλομένων αποδοχών των εργαζομένων (πληρωμές), 2) απεργιακές κινητοποιήσεις. Οι ανακοινώσεις έγγραφες και προφορικές έγιναν και στα δύο εργοστάσια. Η Γενική Συνέλευση του πρώτου συνήλθε νόμιμα και αφού εξελέξε προεδρείο - εφορευτική επιτροπή με μυστική ψηφοφορία αποφάσισε την κήρυξη της απεργίας και απλώς εξουσιοδότησε το ΔΣ να αναλάβει το συντονισμό του απεργιακού αγώνα και τις λεπτομέρειες της διεξαγωγής του.

ΣΧΟΛΙΟ: Στο άρθρο 23 παρ. 2 του ισχύοντος Συντάγματος 1975 ορίζεται ότι η απεργία αποτελεί δικαίωμα και ασκείται από τις συνδικαλιστικές οργανώσεις που έχουν νόμιμα συσταθεί για τη διαφύλαξη και προαγωγή των οικονομικών και εργασιακών εν γένει συμφερόντων των εργαζομένων. Προκύπτει επομένως ότι η απεργία ανήκει στα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα του Συντάγματος και εντάσσεται ειδικότερα στα δικαιώματα τα συναφή με τη συνδικαλιστική ελευθερία που οφείλει να προστατεύει το κράτος, από δε το άρθρο 25 παρ. 3 αυτού που ορίζει ότι η καταχρηστική άσκηση δικαιώματος δεν επιτρέπεται, προκύπτει ότι ο συνταγματικός νομοθέτης απαγορεύει την καταχρηστική άσκηση των δικαιωμάτων στο χώρο του συνταγματικού δικαίου για να προστατεύσει την κρατική εξουσία από την καταχρηστική άσκηση των ατομικών δικαιωμάτων. Η άσκηση του δικαιώματος της απεργίας μολονότι κατοχυρώνεται από το Σύνταγμα,

έχει μία διάσταση ιδιωτικού δικαίου αφού η άσκησή του είναι τοποθετημένη στο πλαίσιο των ιδιωτικών εννόμων σχέσεων, σ' αυτή δε τη διάσταση βασίζεται η προσφυγή στο άρθρο 281 ΑΚ η οποία απαγορεύει την κατάχρηση δικαιώματος στο χώρο των ιδιωτικών εννόμων σχέσεων. Ειδικότερα η προσφυγή αυτή δεν θα πρέπει να αγνοεί τη φύση του δικαιώματος της απεργίας ως ενός συνταγματικά κατοχυρωμένου αγωνιστικού διεκδικητικού μέσου και μ'αυτή την έννοια πρέπει να εξειδικεύονται τα κριτήρια του άρθρου 281 ΑΚ με γενική κατευθυντήρια οδηγία τη διάταξη του άρθρου 25 παρ. 3 του Συντάγματος που μ' αυτό τον τρόπο επενεργεί και στις σχέσεις μεταξύ πολιτών σύμφωνα με την αρχή της άμεσης ή έμμεσης τριτενέργειας.

Εξ άλλου, η απεργία στις πρωτοβάθμιες συνδικαλιστικές οργανώσεις είναι νόμιμη όταν ασκείται απ' αυτές τις συνδικαλιστικές οργανώσεις που έχουν συσταθεί νόμιμα προς διαφύλαξη και προαγωγή των οικονομικών, εργασιακών, συνδικαλιστικών και ασφαλιστικών συμφερόντων των εργαζομένων και υπό συγκεκριμένες διαδικαστικές προϋποθέσεις.

Πρέπει να σημειωθεί ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση η Γενική Συνέλευση βρέθηκε σε νόμιμη απαρτία, η μυστικότητα της ψηφοφορίας ήταν απόλυτα εξασφαλισμένη διότι μπορεί να μην υπήρχαν ιδιαίτεροι φάκελλοι για να τίθενται τα ψηφοδέλτια στην κάλπη και ειδικό παραβάν, έκαστος όμως ψηφοφόρος αποσυρόταν σε ιδιαίτερο μέρος και εκεί αθέατος εξέλεγε το αρνητικό ή καταφατικό ψηφοδέλτιο της εκλογής του ως προς την απεργία. Η διαλογή έγινε στον τόπο της ψηφοφορίας μετά δε τη διαλογή που έγινε από την Εφορευτική Επιτροπή έγινε η καταμέτρηση στην οποία απλώς βοήθησε ο πρόεδρος του πρώτου εναγομένου. Η διαλογή πάντως και η καταμέτρηση έγιναν από την Εφορευτική Επιτροπή. Κατ' αυτό τον τρόπο τηρήθηκαν όλες οι νόμιμες προϋποθέσεις.

Εξ άλλου επιδόθηκε από τον πρόεδρο του ΔΣ έγγραφο στον προσωπάρχη στο οποίο αναγγερόταν η κάθοδος του σωματείου σε απεργία διαρκείας, με αίτημα την εξόφληση των οφειλομένων αποδοχών των εργαζομένων. Ο υπάλληλος αυτός αν και ήταν το εξουσιοδοτημένο πρόσωπο για την παραλαβή των εγγράφων, ο οποίος στο παρελθόν παρελάμβανε αυτά, αρνήθηκε την παραλαβή του παραπάνω εγγράφου, το οποίο ο πρόεδρος του ΔΣ του άφησε στο γραφείο του ταυτόχρονα δε κατέφυγαν στο αρμόδιο Γραφείο Εργασίας διαμαρτυρόμενοι για την άρνηση της παραλαβής του. Κατά συνέπεια έγινε η προειδοποίηση προς την ενάγουσα 24 ώρες πριν από την έναρξη της απεργίας όπως επιτάσσει ο νόμος. Ακόμη αποδείχθηκε ότι πριν από την έναρξη της απεργίας διατέθηκε προσωπικό ασφάλειας για τις εγκαταστάσεις. Η τήρηση της διαδικασίας γνωστοποιήσεως του άρθρου 21 παρ. 3 του ν. 1264/82 δεν χρειαζόταν, διότι η προθεσμία αυτή είναι ενδεικτική. Αποδείχθηκε ακόμη ότι καθύστερούσε η καταβολή των δεδουλευμένων αποδοχών των εργαζομένων, οι οποίες ήταν απαραίτητες για την ικανοποίηση των αμέσων και πιεστικών αναγκών τους.

Με βάση τα δεδομένα αυτά το αίτημα προς εξόφληση των δεδουλευμένων αποδοχών των εργαζομένων αποτελεί νόμιμο αίτημα απεργίας και δεν έχει ικανοποιηθεί. Οι εργαζόμενοι όμως σ' αυτή δεν πρέπει να υφίστανται τις συνέπειες και το βάρος για τις δυσμενείς διεθνείς οικονομικές συγκυρίες που τυχόν αντιμετωπίζει ο εργοδότης ή για τους εσφαλμένους χειρισμούς του στην οικονομική διαχείριση και την παραγωγική πολιτική του. Το οικονομικό κόστος της επιδίκουσας απεργιακής κινητοποίησης θα προκαλέσει στον εργοδότη ζημία με επακόλουθο να της στερήσει τη δυνατότητα περαιτέρω εξοφλήσεως των εργαζομένων, τούτο όμως δεν μπορεί να θεμελιώσει την καταχρηστική άσκηση του δικαιώματος της απεργίας αφού η ύπαρξη ζημιών είναι

σύμφωνη με την έννοια της απεργίας ως μέσον συλλογικής πίεσεως. Κατά συνέπεια η κηρυχθείσα απεργία δεν είναι καταχρηστική.

Άρειος Πάγος 58/2006

ΘΕΜΑ: Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα. Σωματειακή ελευθερία. Θεμιτοί περιορισμοί του συγκεκριμένου δικαιώματος. Δυνατότητα περιορισμού ίδρυσης ή λειτουργίας σωματείου, όταν ο σκοπός του έρχεται σε αντίθεση με την ελληνική δημόσια τάξη. Η κρίση για τη λήψη ενός τέτοιου μέτρου προκύπτει από την αρχή της αναλογικότητας μεταξύ του παραβιαζομένου αγαθού από το σκοπό του σωματείου σε σχέση με το αγαθό του σκοπού που επιδιώκει. Δικαιώματα της ελευθερίας της σκέψης, της συνείδησης, της θρησκείας και της έκφρασης. Συνταγματική και υπερνομοθετική (ΕΣΔΑ) κατοχύρωση αυτών. Κρίση ότι η επωνυμία του υπό αναγνώριση σωματείου προκαλεί σύγχυση ως προς το αν το συγκεκριμένο σωματείο αφορά σε θρησκευτική ή εθνική μειονότητα μουσουλμάνων και συνεπώς έρχεται σε αντίθεση με την ελληνική δημόσια τάξη.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Κάτοικοι Έβρου ζήτησαν να αναγνωριστεί το υπό σύσταση σωματείο τους με δικαίωμα εγγραφής, ως μελών, όσων από τη μειονότητα διαμένουν στο Ν. Έβρου και σκοπό, την αξιοποίηση των πνευματικών δυνατοτήτων της μειονοτικής νεολαίας, τη διατήρηση, διαφύλαξη και προβολή των Λαϊκών Παραδόσεων και Εθίμων της μειονότητας, την ανάπτυξη και σύσφιξη των πνευματικών, μορφωτικών και προσωπικών σχέσεων μεταξύ αφενός των μελών και αφετέρου μεταξύ των μελών της μειονότητας, την καλλιέργεια και την προώθηση

των ιδανικών της ελευθερίας της δημοκρατίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των ανθρωπιστικών αξιών, της φιλίας εν γένει μεταξύ των λαών και ειδικότερα μεταξύ του Ελληνικού και Τουρκικού λαού και την ψυχαγωγία των μελών του Σωματείου.

ΣΧΟΛΙΟ: Από το άρθρ. 12 παρ. 1 του Συντάγματος με το οποίο ορίζεται, ότι οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα να συνιστούν ενώσεις και μη κερδοσκοπικά σωματεία, τηρώντας τους νόμους, που ποτέ όμως δεν μπορούν να εξαρτήσουν την άσκηση του δικαιώματος αυτού από προηγούμενη άδεια σε συνδυασμό με τις διατάξεις των άρθρων 78, 80, 81 και 105 παρ. 3 ΑΚ, η τελευταία των οποίων, για την ταυτότητα του νομικού λόγου, εφαρμόζεται και επί αναγνώρισεως σωματείου, συνάγεται ότι η σωματειακή ελευθερία, ήτοι το δικαίωμα των πολιτών να συνιστούν μη κερδοσκοπικά σωματεία με χρονικά απροσδιόριστες επιδιώξεις ή να είναι μέλη αυτών, μπορεί να περιορισθεί, με τη μορφή της μη αναγνώρισης ή της διάλυσης του σωματείου με δικαστική απόφαση, εκτός από άλλες περιπτώσεις και όταν ο σκοπός ή η λειτουργία του σωματείου είναι παράνομοι ή αντίκεινται στη δημόσια τάξη υπό την έννοια ότι η μη αναγνώριση ή η διάλυση του σωματείου για τους λόγους αυτούς επιβάλλεται σε μία δημοκρατική κοινωνία ως αναγκαίο μέτρο και αποτελεί επιτακτική κοινωνική ανάγκη για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της Εθνικής ή δημόσιας ασφάλειας ή την πρόληψη διαταραχών της τάξης.

Το περιοριστικό αυτό μέτρο δικαιολογείται, όταν υφίσταται σχέση αναλογίας μεταξύ της παραβίασης και του σκοπού στον οποίο τούτο αποβλέπει. Προκύπτει επίσης ότι ως νόμος, του οποίου η παράβαση μπορεί να επιφέρει τη μη αναγνώριση ή τη διάλυση του σωματείου, νοείται και το Σύνταγμα καθώς και οι διεθνείς συμβάσεις που έχουν κυρωθεί από τη Βουλή και ότι η δημόσια τάξη, προς την οποία η

αντίθεση του σκοπού ή της λειτουργίας του σωματείου δημιουργεί λόγο μη αναγνώρισής του κατά τις προαναφερόμενες διατάξεις των άρθρων 78, 80, 81 και 105 αριθ. 3 ΑΚ , αποτελείται από θεμελιώδεις κανόνες και αρχές που κρατούν σε ορισμένο χρόνο στη χώρα και απηχούν τις δικαιοϊκές, κοινωνικές, οικονομικές, πολιτειακές, πολιτικές, θρησκευτικές, ηθικές και άλλες αντιλήψεις, οι οποίες διέπουν τον έννομο βιοτικό ρυθμό αυτής. Αντίθεση δε προς τη δημόσια τάξη υπάρχει, όταν προσβάλλονται οι αντιλήψεις αυτές και διαταράσσεται ο βιοτικός ρυθμός. Το έννομο δηλαδή αγαθό που προστατεύουν οι σχετικές διατάξεις είναι η κατάσταση κοινωνικής ηρεμίας που επιτρέπει σε όλα τα μέλη του κοινωνικού συνόλου να συμβιώνουν ειρηνικά και για την επίτευξη της οποίας και το ίδιο το Σύνταγμα ορίζει περιορισμούς ορισμένων δικαιωμάτων, στα άρθρα 11 παρ. 2, 13 παρ. 2 και 18 παρ. 3 (δικαίωμα συνάθροισης, ελευθερία λατρείας και δικαίωμα ιδιοκτησίας, αντίστοιχα). Επομένως, οι ως άνω διατάξεις των άρθρων 78,80 , 81 και 105 αρ. 3 του ΑΚ δεν αντίκειται στη διάταξη του άρθρου 12 παρ. 1 του Συντάγματος, αλλά αντίθετα βρίσκονται εντός των πλαισίων αυτής, εφόσον ερμηνευθούν στενά, ώστε το επιβαλλόμενο στο σωματείο μέτρο της μη αναγνώρισής του, να τελεί σε εύλογη σχέση με την παρανομία που έχει διαπραχθεί, με βάση την αρχή της αναλογικότητας που επιτάσσει η διάταξη του άρθρου 25 παρ. 1 εδάφ. 4 του Συντάγματος, η οποία επιβάλλει να είναι το μέτρο της μη αναγνώρισης κατάλληλο αλλά και κυρίως αναγκαίο, προκειμένου να αποτραπεί η προσβολή. Ακόμη, οι πιο πάνω διατάξεις του ΑΚ δεν είναι αντίθετες προς στις διατάξεις των άρθρων 9, 10,11 και 14 της από 4 Νοεμβρίου 1950 Σύμβασης της Ρώμης, « για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών» (ΕΣΔΑ) που κυρώθηκε με το ν.δ. 53/1974 και έχει την ισχύ που ορίζει το άρθρο 28 παρ. 1 του Συντάγματος.

Μεταξύ άλλων στο άρθρο 14 ορίζεται, ότι η χρήση των αναγνωριζόμενων δικαιωμάτων και ελευθεριών πρέπει να εξασφαλίζεται σε όλους αδιακρίτως, φύλου, φυλής, χρώματος, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προέλευσης, συμμετοχής σε εθνική μειονότητα, περιουσίας, γεννήσεως ή άλλης καταστάσεως Από τις διατάξεις της ΕΣΔΑ (άρθρα 9, 10, 11 και 14), συνάγεται ότι η δημόσια τάξη, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, μπορεί να θεμελιώσει θεμιτό περιορισμό των δικαιωμάτων που προβλέπονται από τις διατάξεις αυτές.

Με βάση τη Σύμβαση περί ανταλλαγής των Ελληνικών και Τουρκικών πληθυσμών, που υπογράφηκε στη Λωζάνη στις 30 Ιανουαρίου 1923 και τη Συνθήκη Ειρήνης που υπογράφηκε επίσης στη Λωζάνη στις 23 Ιουλίου 1923 , στην Ελλάδα και ειδικότερα στη Δυτική Θράκη παρέμειναν Μουσουλμάνοι κατά το θρήσκευμα (θρησκευτική μειονότητα). Αυτό με σαφήνεια προκύπτει: α) από το άρθρο 2 της ανωτέρω Σύμβασης, το οποίο ορίζει, ότι «.....δεν θα περιληφθούν στην προβλεπόμενη από το πρώτο άρθρο ανταλλαγή οι Έλληνες υπήκοοι , κάτοικοι της Κωνσταντινουπόλεως και οι Μουσουλμάνοι κάτοικοι της Δυτικής Θράκης» και β) από το άρθρο 45 της πιο πάνω Συνθήκης Ειρήνης, στο οποίο αναφέρεται, ότι «...τα αναγνωρισθέντα δια των διατάξεων του παρόντος τμήματος δικαιώματα στις μη μουσουλμανικές μειονότητες στην Τουρκία, αναγνωρίζονται επίσης υπό της Ελλάδος στις ευρισκόμενες στο έδαφός της μουσουλμανικές μειονότητες».

Έτσι, σύμφωνα με την ανωτέρω Σύμβαση, η οποία είναι ειδική και δεν έχει ανατραπεί με κάποια νεότερη σύμβαση, στη Θράκη υπάρχουν μουσουλμάνοι Έλληνες υπήκοοι. Το ιστορικό αυτό γεγονός , αλλά και η αναγνώριση της ύπαρξης μουσουλμανικής κοινότητας από τις συμβαλλόμενες χώρες, Ελλάδα και Τουρκία, οριοθετούν πλήρως τις

θέσεις των δύο χωρών και τον αντίστοιχο προσδιορισμό τους στο διεθνή χώρο.

Στοιχείο προσδιοριστικό της ταυτότητας του σωματείου είναι η επωνυμία, όπως την ίδια λειτουργία επιτελεί το επώνυμο στα φυσικά πρόσωπα. Επομένως, η επωνυμία εξ αυτού του λόγου επιβάλλεται να μη είναι αντικειμενικά πρόσφορη να δημιουργήσει παραπλανητική εικόνα ή σύγχυση με τρίτους ούτε αυτή να αντίκειται στο νόμο, τα χρηστά ήθη.

Όπως διατυπώνεται η επωνυμία του υπό έγκριση σωματείου, η οποία αποτελεί προσδιοριστικό στοιχείο της ταυτότητάς του, προκαλεί και μάλιστα σκόπιμα, σύγχυση και αμφιβολίες, ως προς το αν ειδικότερα η «Νεολαία της μειονότητας» εκφράζεται στο σωματείο και συνακόλουθα, εάν εκπροσωπεί θρησκευτική (μουσουλμανική) μειονότητα ή εθνική (τουρκική) μειονότητα, αφού το τελευταίο προσκρούει στη εσωτερική δημόσια τάξη και, επομένως, είναι παράνομο.

Το βασικότερο, όμως, είναι ότι, οι κάτοικοι του Έβρου δεν στερούνταν της δυνατότητας να ιδρύσουν σωματεία με ευθύ και ακριβολόγο και όχι παραπλανητικό τίτλο, με τον οποίο στοχεύουν και μάλιστα σκόπιμα να δημιουργήσουν σύγχυση και αμφιβολία ως προς το αν το σωματείο εκπροσωπεί εθνική (τουρκική) μειονότητα, εντός των ορίων της Ελληνικής Επικράτειας, της οποίας (μειονότητας) το Σωματείο θέλει να καλλιεργήσει και να προασπίσει τα ιδανικά της ελευθερίας, της δημοκρατίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των ανθρωπίνων αξιών .. αγαθά όμως τα οποία προστατεύονται πλήρως ,για όλους αδιακρίτως τους πολίτες, από τους κείμενους νόμους και το Σύνταγμα (άρθρ. 3,4,5,9,12,13,20,21,25 κ.λ.π). Υπό αυτά τα δεδομένα η μη αναγνώριση του εν λόγω σωματείου, εμφανίζεται με το επιβαλλόμενο αναγκαίο μέτρο περιορισμού της σωματειακής ελευθερίας, αφού τα μέλη του υπό σύσταση σωματείου έχουν την δυνατότητα να επιδιώξουν, όπως

προαναφέρθηκε, την αναγνώριση σωματείου με όρους και επωνυμία, που να μην είναι αντικειμενικά πρόσφορα να δημιουργήσουν παραπλανητική εικόνα ή σύγχυση ως προς την ταυτότητα των μελών του. Περαιτέρω, η μη αναγνώριση του Σωματείου, εμφανίζεται με το επιβαλλόμενο αναγκαίο μέτρο περιορισμού της σωματειακής ελευθερίας, εν όψει των δυνατοτήτων που παρέχονται στους αιτούντες να συστήσουν σωματείο με σαφώς προσδιοριστική της ταυτότητας τους επωνυμία, περί της οποίας έγινε ειδικότερα ανωτέρω λόγος.

Συμβούλιο της Επικρατείας 1502/2001

ΘΕΜΑ: Η ελευθερία του πολίτη να μη μετέχει καθόλου σε σωματείο αποκλείει τον εξαναγκασμό του να προβεί στην ίδρυση σωματείου ή να συμμετάσχει σε υφιστάμενο. Ανεπίτρεπτη η θέσπιση αδικαιολογήτων προνομίων υπέρ των μελών ορισμένων σωματείων και αντικινήτρων για την εγγραφή σε άλλα παρεμφερών σκοπών ή για τη μη συμμετοχή σε οποιαδήποτε σωματειακού χαρακτήρα οργάνωση. Δυσμενής διάκριση διαπιστώνεται και αναφορικά με την υποχρέωση των κυνηγών που δεν είναι μέλη συνεργαζομένων κυνηγετικών συλλόγων να καταβάλλουν, προκειμένου να τους χορηγηθεί άδεια κυνηγίου, ποσό ίσο με την ετήσια συνδρομή που ισχύει για τα μέλη των συλλόγων.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Με απόφαση του Υφυπουργού Γεωργίας καθορίστηκε η συνδρομή των κυνηγών στους συνεργαζομένους με το Υπουργείο Γεωργίας κυνηγετικούς συλλόγους και ορίστηκε ότι κατά τη διαδικασία εκδόσεως των αδειών θήρας, οι δασικές αρχές μόνο από τους συνεργαζομένους με το Υπουργείο Γεωργίας κυνηγετικούς συλλόγους

θα δέχονται κατάθεση διπλοτύπων εισπράξεως τελών ενώ όλοι οι κυνηγοί που εφοδιάζονται με άδεια κυνηγίου απ' ευθείας από τις δασικές αρχές, καταβάλλουν, πέραν των τελών και ποσό ίσο με την ετήσια συνδρομή που ισχύει για τα μέλη των συνεργαζομένων με το Υπουργείο Γεωργίας κυνηγετικών συλλόγων υπέρ του Κεντρικού Ταμείου Γεωργίας, Κτηνοτροφίας και Δασών.

ΣΧΟΛΙΟ: Επειδή η ελευθερία της σωματειακής οργανώσεως των πολιτών, που απορρέει από την κατοχυρώνουσα το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι διάταξη του άρθρου 12 του Συντάγματος, περιλαμβάνει το δικαίωμα του καθενός από αυτούς να ιδρύει σωματείο, να μετέχει σε σωματείο της εκλογής του και να αποχωρεί ανεμποδίστως από αυτό. Περιλαμβάνει επίσης την ελευθέρως καθοριζόμενη από τα μέλη του, διά του οικείου καταστατικού, οργάνωσή του, στοιχείο της οποίας αποτελεί η οικονομική συνεισφορά τους για τη λειτουργία του σωματείου. Η ελευθερία εξ' άλλου του πολίτη να μη μετέχει καθόλου σε σωματείο, που απορρέει από τη γενική ελευθερία του ατόμου, την οποία επίσης κατοχυρώνει το Σύνταγμα (άρθρο 5), αποκλείει τον εξαναγκασμό του να προβεί στην ίδρυση σωματείου ή να συμμετάσχει σε υφιστάμενο. Εξ άλλου, εν όψει των συνταγματικών αυτών διατάξεων και της αρχής της ισότητας που κατοχυρώνεται με το άρθρο 4 του Συντάγματος, δεν είναι επιτρεπτή η θέσπιση αδικαιολόγητων προνομίων υπέρ των μελών ορισμένων σωματείων και αντικινήτρων για την εγγραφή σε άλλα παρεμφερών σκοπών ή για τη μη συμμετοχή σε οποιαδήποτε σωματειακού χαρακτήρα οργάνωση και, γενικότερα, ρυθμίσεων, με τις οποίες επηρεάζεται η άσκηση της ελευθερίας σωματειακής οργανώσεως και προκαλείται έμμεσος εξαναγκασμός συμμετοχής σε συγκεκριμένα ή ορισμένης κατηγορίας σωματεία.

Σύμφωνα με τ' ανωτέρω, και λαμβανομένου επίσης υπόψει ότι η θήρα αποτελεί μορφή ασκήσεως διαχειρίσεως του φυσικού περιβάλλοντος, είναι μεν για λόγους δημοσίου συμφέροντος επιτρεπτή η θέσπιση όρων και προϋποθέσεων χορηγήσεως άδειας θήρας, εφ' όσον όμως είναι αυτοί πρόσφοροι για την εντός του ανωτέρω πλαισίου άσκησή της και δεν προσβάλλουν την ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι. Δεν συνάδουν επομένως προς τις ανωτέρω διατάξεις του Συντάγματος οι διατάξεις των άρθρων 262 παρ. 2 και 266 παρ. 4 περ. ι του Ν.Δ/τος 86/1969, με τις οποίες ορίζεται αντιστοίχως ότι "ουδείς λαμβάνει άδειαν θήρας εάν δεν είναι μέλος κυνηγετικού συλλόγου" και ότι "έκαστος κυνηγός υποχρεούται να είναι μέλος του κυνηγετικού συλλόγου της περιφέρειάς της μονίμου κατοικίας του". Κατ' ακολουθίαν, δικαιούνται να λάβουν άδεια θήρας και πρόσωπα τα οποία δεν ανήκουν σε κυνηγετικό σύλλογο ή είναι μέλη κυνηγετικού συλλόγου, που δεν περιλαμβάνεται στους συνεργαζομένους με το Υπουργείο Γεωργίας.

Θεσπίζεται έτσι αδικαιολόγητο προνόμιο υπέρ των μελών των προαναφερομένων κυνηγετικών συλλόγων και αντικίνητρο για τα μέλη των άλλων, μη συνεργαζομένων με το Υπουργείο Γεωργίας κυνηγετικών συλλόγων, δηλαδή έμμεσος εξαναγκασμός συμμετοχής στους πρώτους. Συνεπώς, η ρύθμιση είναι αντίθετη προς τα άρθρα 12 και 4 παρ. 1 του Συντάγματος

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Τα συνταγματικά δικαιώματα παρέχονται στα άτομα από το Σύνταγμα και αποσκοπούν στην ικανοποίηση των συμφερόντων τους. Η σύγκρουση των θεμελιωδών δικαιωμάτων αποτελεί φαινόμενο της καθημερινής ζωής, καθώς δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που η άσκηση ενός θεμελιώδους δικαιώματος αποκλείει ή απλά περιορίζει την άσκηση ενός άλλου. Έτσι καθίσταται ανέφικτη η πραγματοποίηση ενός δικαιώματος χωρίς τον αντίστοιχο περιορισμό ενός άλλου.

Η αρχή της αναλογικότητας κατοχυρώνεται ρητά στο άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος και στοχεύει στην επίλυση διαφορών των συνταγματικών δικαιωμάτων. Απαιτεί την ύπαρξη εύλογης αναλογίας μεταξύ του επιδιωκόμενου σκοπού και του περιορισμού του συνταγματικού δικαιώματος. Τα στοιχεία της αρχής της αναλογικότητας είναι η καταλληλότητα, η προσφορότητα και η αναλογικότητα υπό στενή έννοια, η οποία έχει την μορφή της στάθμισης συμφερόντων. Η στάθμιση επιδιώκει την πρακτική εναρμόνιση των δικαιωμάτων στην συγκεκριμένη, κάθε φορά, εφαρμογή τους και επιλέγει ποιο δικαίωμα είναι άξιο προστασίας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η αρχή της αναλογικότητας κατοχυρώνεται στο ελληνικό Σύνταγμα άρθρο 25 παρ. 1 και αποσκοπεί στην προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων των πολιτών. Η αρχή αναλύεται σε τρία επιμέρους στοιχεία την καταλληλότητα την προσφορότητα και την αναλογικότητα υπό στενή έννοια, γνωστή ως στάθμιση συμφερόντων

Η στάθμιση των συμφερόντων, που πρωτοεμφανίστηκε στην γερμανική νομολογία, αποτελεί τον τρόπο επίλυσης της σύγκρουσης των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

SUMMARY

The principle of proportionality is consolidated in the Greek Constitution article 25 par. 1 and targets to the protection of the fundamental rights of the citizens. The principle is divided in three principles appropriateness necessity and proportionality in close meaning, known as balance of interests.

The balance of interests, which was first seen in the German case-law, is a way of resolving the conflict of the fundamental rights.

ΒΑΣΙΚΟΙ ΟΡΟΙ – ΛΗΜΜΑΤΑ

- Στάθμιση συμφερόντων = Balance of interests
- Αναλογικότητα = Proportionality
- Αναγκαιότητα = Necessity
- Καταλληλοτητα = Suitability
- Περιορισμοί = Restrictions
- Συνταγματικά δικαιώματα = Constitutional rights
- Θεμελιώδη δικαιώματα = Fundamental rights
- Θεσμική εφαρμογή = Institutional enforcement
- Σύγκρουση δικαιωμάτων = Conflict of rights
- Συρροή δικαιωμάτων = Confluence of rights

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ

- **Α.Π 196/2007** Προσβολή προσωπικότητας ανηλίκων.
- **Α.Π 435/2007** Προσβολή προσωπικότητας ιατρού χειρουργού.
- **Τριμ. Εφ. Κακ.4054/1992** Προστασία της προσωπικότητάς.
- **Μον. Πρωτ. Πατρών 2765/2005** Διακοπή λειτουργίας καμερών.
- **Μον.Πρωτ. Καστορίας 12/1988** Δικαίωμα επικοινωνίας του γονέα με το τέκνο.
- **Μον. Πρωτ. Βόλου 1503/2004** Προστασία περιβάλλοντος.
- **ΣτΕ 565/2005** Προστασία αρχαιοτήτων.
- **ΣτΕ 3034/2006** (Τμήμα Δ΄) Συνταγματική προστασία της επαγγελματικής ελευθερίας.
- **ΣτΕ 3665/2005** (Ολομέλεια) Επαγγελματική ελευθερία.
- **Πρ. Εφ. Πατρών 213/1993** Συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος της απεργίας.
- **Εφ. Αθ. 10599/1987** Καταχρηστική απεργία.
- **Α.Π 58/2006** (Δ΄ Πολιτικό Τμήμα) Σωματειακή ελευθερία.
- **ΣτΕ 1502/2001** Δικαίωμα συμμετοχής σε σωματείο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. **Βεγλερης Θ. Φαίδων**: *Οι περιορισμοί των δικαιωμάτων του ανθρώπου*, Σάκκουλας Αθήνα – Κομοτηνή 1982.
2. **Βεγλερης Θ. Φαίδων**: *Τα δικαιώματα του ανθρώπου και οι περιορισμοί τους*, ΤοΣ 1979,5, σελ 25 – 44.
3. **Γέροντας Απόστολος**: *Η αρχή της αναλογικότητας στο γερμανικό δημόσιο δίκαιο*, ΤοΣ 1983, 9, σελ. 20 – 30.
4. **Δαγτόγλου Π. Δ.**: *Συνταγματικό Δίκαιο, ατομικά δικαιώματα α'*, Σάκκουλας Αθήνα – Κομοτηνή 1991.
5. **Δαλακούρας Θεοχάρης**: *Αρχή της αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού*, Σάκκουλας Αθήνα – Κομοτηνή 1993.
6. **Δημητράτος Γ. Νικόλαος**: *Αρχή της αναλογικότητας και επιβολή ποινικών κυρώσεων στην ελληνική έννομη τάξη*, Νομικό Βήμα τόμος 55, τεύχος 1, Ιανουάριος 2007, σελ. 43 – 52.
7. **Δημητρόπουλος Ανδρέας**: *Συνταγματικά δικαιώματα, Συστήματα Συνταγματικού Δικαίου, Γενικό μέρος, Τόμος Γ', Ημίτομος Ι*, Σάκκουλας Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2005.

8. **Δ η μ η τ ρ ό π ο υ λ ο ς Α ν δ ρ έ α ς :** *Η συνταγματική προστασία του ανθρώπου από την ιδιωτική εξουσία*, Σάκκουλας Αθήνα – Κομοτηνή 1981/2.
9. **Δ η μ η τ ρ ό π ο υ λ ο ς Α ν δ ρ έ α ς :** *Γενική Συνταγματική Θεωρία*, συστήμα συνταγματικού δικαίου, τόμος Α', Σάκκουλας Αθήνα – Κομοτηνή 2004.
10. **Κ α ρ α γ ι α ν ν ο π ο ύ λ ο υ – Λ ε λ ο ύ δ α Ι ω ά ν ν α :** *Σύγχρονη μορφή των ορίων των ατομικών ελευθεριών*, ΤοΣ 1980, 6, σελ. 567 – 576.
11. **Κ ο ν τ ο γ ι ώ ρ γ α – Θ ε ο χ α ρ ο π ο ύ λ ο υ Δ ή μ η τ ρ α :** *Η αρχή της αναλογικότητας στο εσωτερικό δημόσιο δίκαιο*, Σάκκουλας 1989.
12. **Μ ά ν ε σ η ς Α ρ ι σ τ ό β ο υ λ ο ς :** *Συνταγματικά δικαιώματα, α' ατομικές ελευθερίες*, Σάκκουλας Θεσσαλονίκη 1982.
13. **Μ α υ ρ ί α ς Κ ώ σ τ α ς :** *Συνταγματικό Δίκαιο*, Σάκκουλας Αθήνα – Κομοτηνή 2002.
14. **Π α π α ῖ ω ά ν ν ο υ Ζ ω ή :** *Η αρχή της αναλογικότητας κατά την άσκηση της αστυνομικής εξουσίας*, Σάκκουλας Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2003.
15. **Ρ ά ῖ κ ο ς Α θ α ν ά σ ι ο ς :** *Συνταγματικό Δίκαιο*, θεμελιώδη δικαιώματα, Σάκκουλας Αθήνα – Κομοτηνή 2002.

16. **Σ κ ο υ ρ ή ς Β α σ ί λ ε ι ο ς** : *Η συνταγματική αρχή της αναλογικότητας και οι νομοθετικοί περιορισμοί της επαγγελματικής ελευθερίας*, ΕλλΔνη 1987, 28, σελ 773 επ.

17. **Χ ρ υ σ ο γ ό ν ο ς Κ ώ σ τ α ς** : *Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα*, Σάκκουλας Αθήνα – Κομοτηνή 2002.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

www.dsa.gr

www.law.uoa.gr/~adimitrop

www.greeklaws.com

<http://lawdb.intrasoftnet.com>

